

Тема: Споживче кредитування в Україні та шляхи розвитку на прикладі АКБ
“Правекс-Банк”

ЗМІСТ

Вступ	
Розділ 1. Сутність, класифікація і призначення споживчого кредитування	
1.1 Необхідність суті та види споживчого кредитування	
1.2 Організаційно-економічні умови споживчого кредитування в сучасних умовах	
1.3 Контроль за погашенням кредиту	
Розділ 2. Механізм реалізації споживчого кредитування в АКБ «Правекс-банк»	
2.1 Аналіз організації споживчого кредитування в АКБ «Правекс-банк»	
2.2 Аналіз кредитного портфелю	
2.3 Аналіз кредитоспроможності позичальника	
Розділ 3. Проблеми і перспективи розвитку споживчого кредитування на Україні	
3.1 Оцінка сучасного стану споживчого кредитування на Україні	
3.2 Основні напрямки розвитку споживчого кредитування на Україні	
Висновки.....	
Список літератури	
Додатки	

ВСТУП

Відносно комерційних банків можна сказати, що вони є незалежними ринковими організаційними структурами і відрізняються високим ступенем економічної самостійності. Водночас ці банки несуть і повну економічну відповідальність за результати своєї діяльності. Як незалежні ринкові організаційні структури, акціонерні банки організовують свою діяльність на умовах комерційного розрахунку, який має на увазі повну економічну самостійність і відповідальність в процесі господарювання.

Метою даної роботи є аналіз, розвиток та шляхи вдосконалення споживчого кредитування в Україні, на прикладі акціонерного комерційного банку «Правекс-банк».

В останній час споживче кредитування набуває все більшої актуальності. Пов'язано це з тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, а без розвитку всіх напрямків банківської інфраструктури, насамперед споживчого кредитування, не можливий нормальний розвиток суспільства. Особливо актуально це питання стоїть перед молодим поколінням. Говорячи про це, ми маються на увазі не предмети розкоші, а елементарні засоби для існування, які є необхідними для нормального і щасливого проживання як молодих сімей так і інших верств населення. Адже якщо ми хочемо побудувати багату і високо розвинуту країну, то це можливо лише при тій умові що кожен член нашого суспільства буде жити в добробуті та щасті. А цю проблему в деякій мірі можна вирішити за допомогою такого банківського продукту як споживчий кредит. Адже телевізор, меблі, холодильник та інші речі тривалого користування, вкрай необхідні для нормального існування людини як члена нашого високо розвинутого суспільства.

За статистичними даними у високо розвинутих країнах близько третини обсягу всіх кредитних угод припадає на кредитування фізичних осіб, тобто на споживче кредитування. Ця тема стає все більш актуальною для нашої країни на даний час. Зрозуміло, що спочатку ці послуги орієнтовані на менш заможних громадян нашого суспільства. Одним з найбільших комерційних банків в Україні,

який в даний момент займається споживчим кредитуванням, є АКБ «Правекс-Банк».

Свідченням набуття актуальності даної теми є той факт, що в останній час починається друкуватися все більше і більше статей, книжок, які в тій чи іншій мірі стосуються теми споживчого кредитування, а також досить значна увага банків до даного виду кредитування.

Можна зауважити, що ця тема в останній час стає все більш актуальною і має величезні перспективи для розвитку в банківській системі України, але українські видання висвітлюють не достатньо та переважно в періодичній літературі. Більш глибокої розробки ця тема набула в російських виданнях. Це свідчить про те, що впровадження такого банківського продукту як споживче кредитування в Росії назріло раніше на декілька років, ніж в Україні. Але це відставання не дуже значне. Причина такого відставання в тому, що цією проблемою в Росії почали раніше займатися комерційні банки.

Отже, зважаючи на те, що на поточний момент нормативна та методологічна база щодо кредитування населення України є недосконалою та потребує значних зусиль щодо її подальшого удосконалення, як з боку держави в частині нормативного регулювання кредитних операцій, так і з боку комерційних банків в частині розробки методик кредитування, дослідження, перспективи його розвитку, покращання якості обслуговування клієнтів та створення нових банківських продуктів для населення в Україні.

В результаті проведеної роботи були детально вивчені теоретичні та практичні аспекти, які стосуються як споживчого кредитування так і тих сфер з якими цей продукт стикається.

Дипломна робота виконана на матеріалах АКБ «Правекс-банк». Використовувалися відомості журнальних статей, річних звітів банку та статистичних збірників. При написанні роботи також користувалися законами та нормативними актами, постановами та положеннями Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, Національного банку України, **наукові монографії.**[   ]

Виходячи з вивчених теоретичних аспектів була досліджена робота такого суб'єкту банківської системи, як АКБ «Правекс-банк» на ринку споживчого

кредитування. Дослідження базувалося на основі даних АКБ «Правекс-банк» по всіх регіональних управліннях України. В результаті цього дослідження було визначене теперішнє положення АКБ «Правекс-банк» на ринку споживчого кредитування, з якими проблемами стикається банк на даному етапі своєї діяльності, процес та методи оцінки кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб, фактори які впливають на діяльність банку. Також проаналізована програма дій банку, перспективи розвитку на майбутнє, рекомендації та нововведення. Більш конкретно вони стосувалися розробки положення, вдосконалення, створення досконалої системи управління, контролю та розвитку споживчого кредитування.

Робота складається з трьох розділів, так в першому розділі розглядаються теоретичні основи споживчого кредитування населення, розкриті класифікаційні види споживчого кредиту (в залежності від цільового характеру, суб'єктів кредитних відносин, способів організації надання позичкових коштів, форм видачі кредиту, ступені покриття кредитом вартості споживчих товарів, строків надання кредиту) та детально описані всі елементи кредитного процесу з урахуванням того, що позичальником є фізична особа, детально розглядаються види та етапи процесу кредитування.

В другому розділі досліджується діяльність самого АКБ «Правекс-банк», а саме механізм споживчого кредитування в банку, проводиться порівняльний аналіз рейтингового методу оцінки кредитоспроможності фізичної особи, та аналіз кредитного портфелю банку.

В третьому розділі спочатку проводиться оцінка сучасного стану ринку споживчого кредитування, а потім розглядаються основні напрямки розвитку споживчого кредитування в Україні, та зокрема в АКБ «Правекс-банк».

На мою думку, споживче кредитування має величезні перспективи розвитку в Україні. Для мене ця тема не є новим напрямком діяльності банківської системи України, так, як моя професійна діяльність пов'язана з споживчим кредитуванням в АКБ «Правекс-банк» вже майже рік.

З кожним днем все більше і більше банків починають звертати увагу на даний банківський продукт. Як раз всі ці фактори й вплинули на мій вибір даної теми дипломної роботи.

Враховуючи те, що даний напрямок кредитування для більшості банків є новим в їх діяльності, дуже велике значення має розробка методологічної бази по відповідному банківському продукту. Були виявлені основні напрямки розвитку споживчого кредитування які, будуть розвиватися в найближчому майбутньому найбільш динамічно, це стосується кредитування через кредитні (пластикові) картки. Проведено детальний аналіз рейтингових методів оцінки кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб, як тих що використовуються вітчизняними банками так і тих, якими користуються провідні європейські банки.

1. СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ І ПРИЗНАЧЕННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1 Необхідність, суть і види споживчого кредиту

Споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання громадян.

По-перше, цей вид позики відображає відносини між кредитором і позичальником, сенс яких полягає у кредитуванні кінцевого споживання, на відміну від позик, які надають суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості (Приклад: Акцій, облігацій тощо).

По-друге, на відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують, як правило, фізичні особи.

По-третє, споживчий кредит є засобом задоволення споживчих потреб населення, тобто особистих, індивідуальних потреб людей. Така позика прискорює отримання певних благ (товарів, послуг), які вони могли б мати (придбати) лише у майбутньому, накопичивши кошти, необхідні для купівлі цих товарно-матеріальних цінностей або послуг. Надання споживчих позик населенню з одного боку, підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому, а з іншого – прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів.

По-четверте, всі види споживчого кредиту мають соціальний характер, оскільки вони сприяють вирішенню суспільних проблем – підвищенню життєвого рівня населення (передусім із низьким та середніми доходами), утвердженню принципів соціальної справедливості.

Саме із цієї причини споживче кредитування здебільшого регулюється державами особливо ретельно. У нашій країні це виражається у тому, що споживчі позики зазвичай надаються на пільгових умовах. Недостатня увага українських комерційних банків до роботи з населенням має нині як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Основні з них, безумовно, пов'язані з економічною

нестабільністю і законодавчою неврегульованістю. Проте перспективи роботи банків із населенням в Україні величезні.

Споживчий кредит - кошти, які надаються комерційними банками громадянам України під процент у тимчасове користування на умовах забезпечення, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості.[68, с.182-187]

Суб'єктами кредитних відносин являються фізичні особи (позичальники), а в особі кредитора виступають банки, інші кредитні установи (ломбарди, пункти прокату та інші підприємства та організації).

Між банком та населенням може існувати й посередник, наприклад торговельна організація, однак при цьому зміст споживчого кредиту не змінюється.

Об'єктом кредитування є витрати, пов'язані з задоволенням попиту населення поточного характеру, в тому числі придбання товарів в особисту власність.

Наведемо класифікацію споживчих кредитів (див. рис. 1.1.1):

- цільовим характером;
- суб'єктами кредитних відносин - на банківські та небанківські;
- способом організації надання позичкових коштів - на позики організовані та неорганізовані, прямі та непрямі;
- формами видачі - на товарні та грошові кредити;
- ступенем покриття кредитом вартості товарів, послуг - на позики на повну вартість або на часткову їх оплату;
- способом погашення кредиту - на ті що погашаються поступово (в розстрочку) або разовим платежем;
- строками надання - короткострокові, середньострокові та довгострокові.

В залежності від цільового призначення споживчі кредити поділяються на:

- для купівлі товарів та сплати послуг;
- цільові кредити окремим соціальним групам;
- на не цільові споживчі потреби;

Отже, взагалі, для населення споживчий кредит носить тільки позитивний характер, так він прискорює одержання визначених благ (товарів, послуг), які вони

могли б мати (одержати) тільки в майбутньому - при умові накопичення суми грошових коштів, матеріальних цінностей, послуг або інших цінностей.

Надання споживчого кредиту населенню, з одного боку, збільшує його поточний платоспроможний попит, підвищує його життєвий рівень, а з другого боку прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів. В процесі погашення споживчих позик у населення зменшується на відповідну суму платоспроможний попит, що необхідно враховувати при визначенні обсягу та структури товарообігу, платних послуг, динаміки доходів та витрат населення, грошової маси в обігу. Таким чином розмір кредитів тісно пов'язаний з формуванням купівельного фонду населення та його відповідності обсягу до структури товарного фонду та послуг.

Недостатня увага українських комерційних банків до роботи з населенням має нині як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Основні з них, безумовно, пов'язані з економічною нестабільністю і законодавчою неврегульованістю. Проте перспективи роботи банків із населенням в Україні величезні.

Що стосується більш детального регулювання споживчого кредиту зі сторони держави в порівнянні з іншими формами кредиту, то це в основному проявляється в регулюванні процентних ставок, строків, додержання принципів соціальної справедливості, доступності кредитів. Більш детальне регулювання обумовлене тим, що споживчий кредит пов'язаний з потребами населення, рівнем його життя.

Дана група об'єднує позики для придбання окремих споживчих товарів або сплати послуг, розстрочку платежів за товари довгострокового користування.

Нецільові споживчі кредити можуть надаватися населенню комерційними банками, ломбардами під заставу майна, касами взаємодопомоги, господарськими організаціями без зазначення мети використання кредиту. Це може бути кредит на невідкладні потреби, здійснення затрат, що виникають в зв'язку з особливими або непередбачуваними обставинами (лікування, нещасний випадок, туризм та інше).

Новим в споживчому кредиті є чековий кредит та банківські кредитні картки (овердрафт). Мова йде про надання кредиту фізичним особам по їх запити переважно на основі розстрочки платежу. Надання чекового кредиту пов'язано з наявністю рахунку. Це може бути звичайний поточний рахунок в банку. Між

кредитором та позичальником передбачається обумовлене завчасно автоматичне надання кредиту в момент вичерпання залишку коштів на рахунку. Такі позики можуть погашатися або в процесі надходження на рахунок грошових коштів (вкладів) або спеціальними внесками позичальника. Можуть використовуватися картки гарантування чеків для ідентифікації клієнта. Інший вид чекового кредиту базується на застосуванні спеціального чекового рахунку та спеціальних банківських чеків. Ці чеки можуть мати особливу форму та код, що забезпечує ідентифікацію при їх обробці в банку. Вкладник отримує позику як тільки чек надходить в банк для проведення по рахунку. Позичальник виписує чек проти суми виділеного йому чекового кредиту. При пред'явленні чеку встановлена сума ліміту зменшується, коли ж на рахунок надходять кредитні платежі ліміт поновлюється. Чекове кредитування пов'язане з великими витратами і для банку і для споживача і легко піддається контролю. Чековий кредит надається тільки після звернення позичальника в банк, котрий повинен оцінити кредитоспроможність заявника. Особливістю розвитку споживчого кредиту є зростання використання банківських кредитних карток. Кредитні картки припускають участь трьох сторін - власника картки, банку та торгівельної організації. Пластикова картка з виділеними символами, видана банком покупцеві, служить для торгівельної організації свідченням того, що банк гарантує відкриття кредиту власнику цієї картки. Картка надається клієнту, якщо стан його депозитних та позичкових операцій з банком задовільний. []

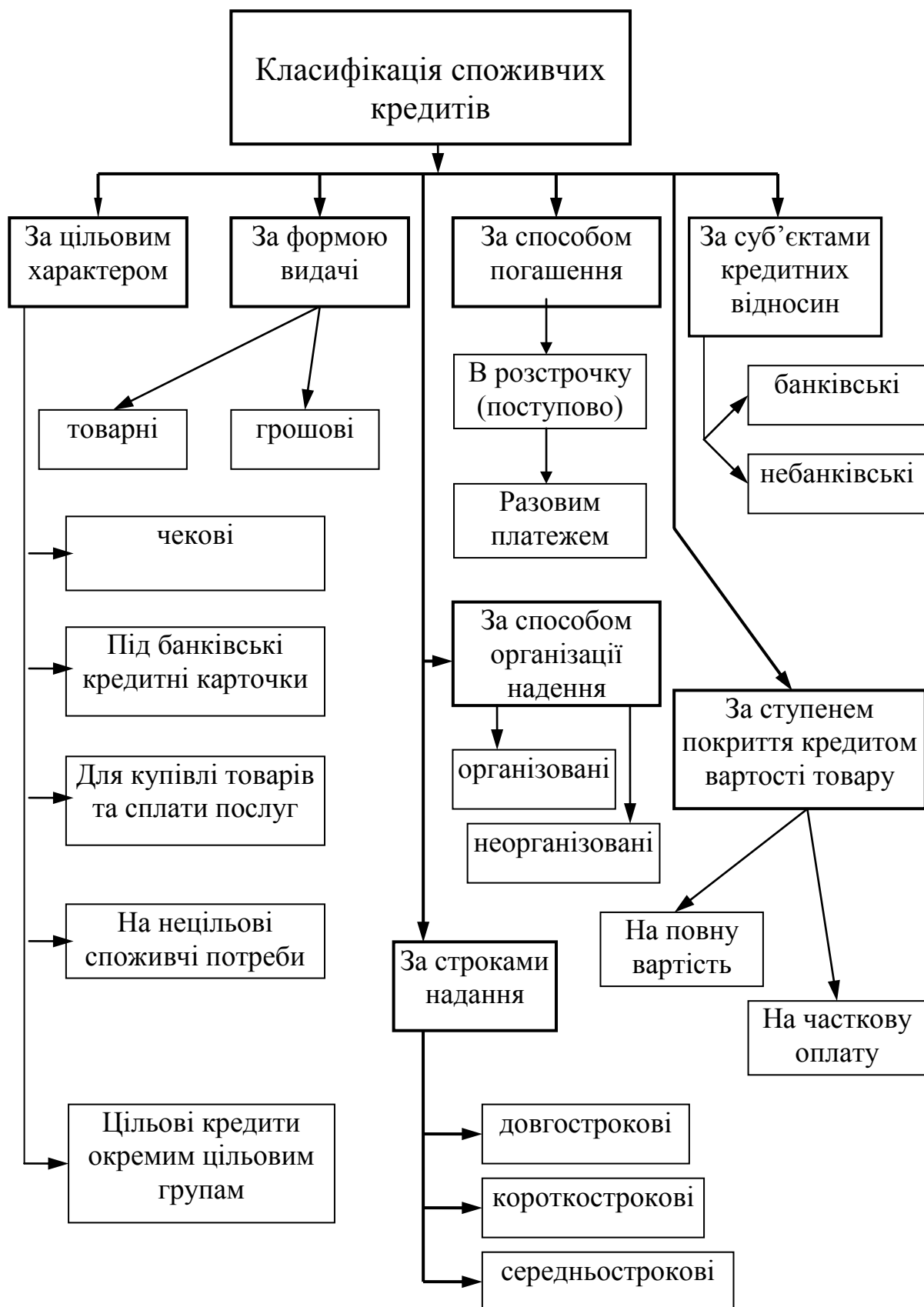

Рис.1.1.1. Класифікація споживчих кредитів

По кожній картці встановлюється ліміт, який може бути змінено в ту чи іншу сторону в залежності від режиму використання картки її власником. Кредитні картки застосовуються і при сплаті за послуги. Кредитні картки погано застосовувати при купівлі дорогих товарів, так як велика вартість поглинає практично всю величину ліміту картки. Використання кредитних карток поліпшує надання споживчих кредитів. Вони служать знаряддям обігу та скорочують потреби в готівкових грошах.

Строки надання споживчих кредитів різноманітні. З загальної суми споживчих кредитів значна частина приходить на короткострокові та середньострокові кредити. Деякі з них видаються з розстрочкою платежу. Довгострокові кредити видаються дуже рідко, як правило при використанні пролонгації за додаткову платню.

Банки-кредитори можуть надавати споживчі кредити безпосередньо позичальникам (прямі кредити), що звертаються в банк за позикою, або побічні через посередників (торговельну організацію (партнерів)).

Банк надає кредити фізичним особам у розмірах, що визначається виходячи з вартості товарів і послуг, які є об'єктом кредитування, в межах вартості майна, майнових прав, які можуть бути передані банку в забезпечення фізичною особою з урахуванням суми її поточних доходів.

Фізичні особи погашають кредит шляхом внесення готівки у відділеннях банку.

Отже споживчий кредит є засобом задоволення різних потреб населення. Як зазначалося раніше при споживчому кредиті позичальником є фізичні особи, а кредиторами – кредитні установи (в даному випадку - банк). Споживчий кредит може надаватися як в грошовій так і в товарній формі.

В країнах з ринковою економікою споживчий кредит, як зручна та вигідна форма обслуговування населення, грає велику роль в економіці країни. Тому він підвернутий активному регулюванню зі сторони держави. Регулювання здійснюється як на рівні видачі кредиту так і на рівні його використання і виражається або в заохоченні кредитування кінцевого споживача через

процентну ставку, термін кредиту, первинну участь власними коштами в кредитній операції, або шляхом створення більш жорсткого режиму кредитування.

В різних країнах діють різні закони, що регулюють умови кредитування індивідуальних позичальників, однак їх об'єднує спільна мета: заради підвищення рівня життя споживчий кредит повинен бути доступний всім в необхідному об'ємі.

Кредитування споживчих потреб населення здійснюється при дотриманні таких принципів: терміновості, повернення, цільової спрямованості, платності, забезпеченості. Важливим критерієм є платоспроможність позичальника.

Взагалі всі принципи кредитування можна розділити на дві групи:

1. загальноекономічні принципи, які характерні всім економічним категоріям (цілеспрямованість, диференційованість);
2. принципи, що відображають сутність та функції кредиту (терміновість, забезпеченість та платність).

Цілеспрямованість кредитування. Суть цього принципу в тому, що позики повинні видаватися лише на конкретні цілі, а саме – на задоволення тимчасової потреби позичальників в додаткових коштах. Якщо позиками будуть покриватися потреби, що не мають тимчасового характеру, то видані кошти не повернуться до кредитора. Кредитування перевтілюється в фінансування без повернення. На практиці цей принцип втілюється шляхом видачі позик на конкретні цілі (об'єкти). Об'єктами споживчого кредитування виступають товарно-матеріальні цінності, потреба в коштах для поточних платежів при тимчасових фінансових труднощах і т.д.

Диференційованість кредитування, полягає в наданні кредиту на різних умовах в залежності від характеру позичальника, спрямування кредиту, кредитного ризику, терміну кредитування, своєчасності повернення та деяких інших обставин.

Терміновість кредитування. Цей принцип означає, що в кредитному договорі повинен встановлюватися термін кредитування і цього терміну

повинен додержуватися позичальник. Конкретний термін повернення кредиту в кінцевому рахунку визначається швидкістю кругообігу коштів позичальника.

Забезпеченість кредиту. Згідно цьому принципу кредитами повинно обслуговуватися тільки рухом реально існуючої вартості чи створення нової. Іншими словами, кожній гривні банківських коштів, що знаходяться в господарському обороті, повинна протистояти гривня відповідних матеріальних цінностей чи корисних затрат. Повернення суд повинно здійснюватися за рахунок завершення тих господарських операцій, для проведення яких вони були видані.

Платність кредиту. Принцип платності полягає в тому, що за користування позичковими коштами позичальник, як правило, виплачує кредитору судний відсоток. []

На прикладі АКБ «Правекс-Банк» розглянемо банківські продукти, які він надає на ринку споживчого кредитування. Це два види споживчих кредитів:

1. На поточні цілі (так званий кредит на невідкладні потреби);
2. На витрати капітального характеру.

Кредит на нагальні потреби (короткостроковий кредит) може бути наданий громадянам, що мають самостійне джерело доходів (в тому числі й пенсіонера), відділеннями АКБ «Правекс-банк» за місцем проживання (більше 400 відділень по всій Україні). Слід відмітити, що в даний час різко збільшився об'єм простроченої заборгованості за даним кредитом. Причинами цього є по-перше, ріст безробіття, по-друге, збільшенням щомісячних платежів, по-третє, відмова бухгалтерських працівників підприємств перераховувати платежі в погашення кредитів. Це, в свою чергу приводить, до обмеження видачі АКБ «Правекс-Банк» вказаних суд.

Продаж товарів в кредит повинен проводитися підприємствами роздрібною торгівлі всіх форм власності за цінами, що діють на день продажу (без перерахунку в зв'язку з зміною цін в майбутньому). За деякими даними до продажу рекомендовано 16 найменувань товарів, що постійно зростає: меблі, холодильники, морозильні камери, аудіо-відео техніку та ін.

Розглянемо короткострокові та середньострокові кредити на придбання товарів тривалого використання. На сьогоднішній день в АКБ «Правекс-банк» чітко розподілені відділи кредитування:

1. Відділ споживчого кредитування (меблі, холодильники, морозильні камери, аудіо-відео техніку, мобільні телефони, лікування, відпочинок, на навчання і т.д.), в даному відділі було розроблено багато різних пакетів кредитування, які налаштовані під різні прошарки населення країни (Приклад: пакет «Стандартний», «Лояльний», «Легкий», «Супер Легкий», «Готівка», «Власні потреби», «Акційний», «Навчання», через кредитні картки «Овердрафт» та інші);

2. Відділ автокредитування (автомобілі);

3. Відділ іпотечного кредитування ((квартири, будинки, дачі, тощо), залогове кредитування (гроші під заставу нерухомості, автомобіля, депозиту));

4. Відділ кредитування юридичних осіб;

В даній дипломній роботі розглядаємо відділ споживчого кредитування.

Перший внесок готівковими коштами покупця, що купує товари в кредит на даний момент – 0%. Так в наш час можна придбати в розстрочку меблі, холодильники, морозильні камери, аудіо-відео техніку, тощо від 6 місяців до 36 місяців.

Правилами продажу в кредит громадянам товарів довгострокового користування встановлені ліміти (границі) кредитування, які визначаються рівнем заробітної плати (доходу) громадян (не більше 50% від доходів громадян):

6 місяців – 4 заробітні плати,

12 місяців – 6 заробітних плат,

18 місяців – 9 заробітних плат,

24 місяці – 12 зарплат,

30 місяців – 15 зарплат,

36 місяців – 18 зарплат.

У випадках коли вартість товару перевищує граничну суму кредиту, різниця між вартістю товару та сумою кредиту може бути сплачена готівковими коштами, або взяти кредит на більший термін.

З покупців на рахунок підприємств торгівлі беруть відсотки з суми кредиту, розмір яких встановлюється підприємством торгівлі з урахуванням діючих ставок на банківські кредити. Вартість товару в сумі наданого кредиту повинна погашатися покупцем рівними долями один раз в місяць.

Важливим джерелом кредитів фізичним особам є банківські кредитні картки. Банківські картки передбачують участь трьох сторін: банка–емітента кредитної картки, її власника та торгової організації, що приймає кредитні картки в якості платіжного засобу за товари та послуги. Для отримання кредитної картки клієнт повинен перерахувати в банк встановлену банком суму грошових коштів, або оформити кредит на платіжну картку з сумою грошей яка обумовлена кредитним договором з урахуванням всіх вимог. Сплата товарів та послуг може бути проведена й без наявності коштів на рахунку клієнта, за рахунок банківського кредиту (овердрафт). Банк за свої послуги стягує визначений відсоток від суми кожної операції. Користувачі кредитної картки також повинні щорічно перераховувати визначену суму грошей за обслуговування картки та її щорічне оновлення.

Цей спосіб постійного надання споживчого кредиту набуває все більш широкого розповсюдження за кордоном і в Україні. Такі міжнародні фінансові асоціації, як Visa, American Express, MasterCard, надають володарям їх пластикових карток практично будь-яку послугу в довільній сфері обслуговування.

В даний момент вже багато банків працюють як з вище перерахованими картками так і з картками власних емісій. Однак слід відмітити що наша країна в даний момент ще не зовсім готова до втілення в широких масштабах кредитних карток ні технічно, ні структурно, ні психологічно. Особливого розвитку вони набули в основному в найбільших містах України, а якщо розглядати більш детально в самих містах то здебільше це елітні магазини, бари та ресторани, банки та центральні поштові відділення.

Споживчий кредит, як будь - який інший кредит, відноситься до категорії кредиту, а отже йому притаманні всі відомі принципи кредитування. Реалізація

кредитних відносин відбувається шляхом кредитування, яке реалізується з допомогою процесу кредитування.

Отже, як ми бачимо, на сьогоднішній день існує досить широкий спектр банківських продуктів з споживчого кредитування, як на світовому ринку так і на ринку України. Особливо швидкими темпами розвиваються банківські продукти з використанням новітніх технологій, наприклад таких, як кредитні картки.

1.2. Організаційно-економічні основи споживчого кредитування в сучасних умовах

Процес кредитування як і будь-який процес містить у собі декілька етапів. В даному випадку процес кредитування можна розділити на такі етапи, кожен з яких вносить свій внесок в якісні характеристики кредиту та визначає ступінь його надійності та прибутковості для банку:

- 1) попередній аналіз ринку та розробка стратегій кредитних операцій;
- 2) розгляд заявки на отримання кредиту та інтерв'ю з майбутнім позичальником;
- 3) оцінка кредитоспроможності позичальника та ризику пов'язаного з видачею кредиту;
- 4) підготовка кредитного договору (структурування кредиту) та його підписання;
- 5) контроль за виконанням умов договору та погашенням кредиту.

Кожен банк повинен мати чітку та детально пророблену програму розвитку кредитних операцій. Бажано сформулювати цілі, принципи та умови видачі кредитів різним категоріям позичальників у спеціальному документі – меморандумі про кредитну політику, де вказані пріоритетні сфери кредитної діяльності банку на майбутній період і визначені такі важливі моменти кредитної роботи банку, як розподілення повноважень при прийнятті рішень про видачу кредиту, граничні розміри суди одному позичальнику, вимоги до

забезпечення та погашення кредиту, порядок видачі кредитів працівникам та засновникам банку, комплекс мір з контролю за якістю кредитного портфелю і т.ін.

Підготовка такого документу дозволяє керівництву банку виявити сильні та слабкі сторони його діяльності, його позиції по відношенню до конкурентів, визначити загальну лінію поведінки та забезпечити однозначний підхід до клієнтів працівників різних ієрархічних рівнів банку.

Клієнт, що звертається в банк за отриманням споживчого кредиту, повинен надати заяву, де містяться початкові дані про необхідний кредит: ціль, розмір кредиту, вид та строк кредиту, можливе забезпечення.

До заяви повинні додаватися документи, які є обґрунтуванням прохання про надання кредиту та пояснення причини звернення в банк. Ці документи - необхідна складова частина заяви. Їх детальний аналіз здійснюється на наступних етапах, після того, як представник банку проведе попереднє інтерв'ю з заявником та зробить висновок про перспективність угоди.

До складу пакета супроводжуючих документів, що надаються в банк разом з заявою, входять наступні:

1) податкові декларації. Це важливе джерело додаткової інформації. Там можуть міститися відомості яких не має в інших документах. Крім того вони можуть характеризувати позичальника, якщо буде виявлено, що він ухиляється від сплати податків з частини прибутку.

2) довідки з місця роботи позичальника про стаж роботи на підприємстві, розміри заробітної плати і утримань з неї (виплати податків, погашення позичок (у тому числі за товари, придбані в розстрочку, утримання аліментів та інших стягнень));

3) документів, що підтверджують прибутки по вкладах, цінних паперах, документи на автомобіль, виписка по грошовому обігу на рахунку, документи на нерухомість тощо;

4) інших документах, що підтверджують інші доходи та витрати позичальника та його сім'ї (розрахункові документи, що підтверджують витрати по утриманню дітей в дошкільних установах, плату за навчання).

Заява надходить до відповідного кредитного працівника, який після розгляду проводить попередню бесіду з майбутнім позичальником – власником чи представником керівництва фірми, фізичної особи. Ця бесіда має дуже важливе значення для вирішення питання про майбутній кредит: вона дозволяє менеджеру по споживчому кредитуванню вияснити не тільки багато важливих деталей кредитної угоди, а й скласти психологічний портрет позичальника, виявити професійну підготовленість, реалістичність його оцінок положення та перспектив розвитку.

Під час бесіди інтерв'ю слід намагатися вияснити аспекти роботи; а також він повинен сконцентрувати увагу на основних, базових питаннях, що являють найбільший інтерес для банку. Рекомендується розподілити питання на декілька груп. Приклади питань наведені нижче.

1. Питання пов'язані з погашенням кредиту :

- як клієнт збирається гасити кредит;
- скільки грошової готівки він отримує в ході робочого місяця;
- чи має клієнт спеціальне джерело погашення кредиту;
- чи є особи, що готові дати гарантію та яке їх фінансове становище.

2. Питання стосовно забезпечення кредиту:

- яке забезпечення буде передано в заставу;
- хто власник забезпечення;
- страхування предмету забезпечення;
- як була проведена оцінка майна, що пропонується в якості забезпечення;
- які витрати на зберігання забезпечення.

3. Питання про зв'язки клієнта з іншими банками:

- які банки використовуються в даний час клієнтом;
- чи звертався він до інших банків за споживчою позичкою;

- чому клієнт прийшов саме в цей банк;
- чи має він непогашені позички та який їх характер.

При отриманні заявки на кредит, банк повинен в'яснити не тільки різні аспекти кредитної угоди, але й дати оцінку персональних якостей позичальника, будь це приватна особа чи керівник фірми. Оцінюючи особу клієнта банк зосереджує увагу на наступних моментах:

- порядність та чесність;
- професійні здібності;
- вік та стан здоров'я;
- наявність наступника (на випадок захворювання чи смерті);
- матеріальна забезпеченість.

Порядність та чесність. Це ключові якості клієнта, що мають для банку першочергове значення. Банк не повинен надавати кредит особі, якщо ця особа не заслуговує довіри, тобто якщо маються ознаки, що позичальник не буде дуже точно притримуватися умов кредитної угоди. Чесний клієнт прикладе максимум зусиль щоб погасити взяті зобов'язання, в якому тяжкому стані він би не опинився. Ненадійний клієнт буде гасити борги банку, якщо у нього маються вільні грошові кошти. Коли ж виникають складнощі, то він припиняє сплату заборгованості і відсовує банк в кінець черги.

При оцінці позичальника банк приділяє більше уваги його особистому життю, особливостям його «життєвого стилю». Банк надає перевагу мати справу з клієнтом, який має будинок та проживає в ньому на протязі декількох років; який рідко змінює місце працевлаштування, одружений, має сім'ю, дітей і т. ін. Це слугує, як правило, свідченням благонадійності та дає певну гарантію, що клієнт не припинить сплату боргу в не екстремальній ситуації. Не слід, однак, думати, що позичальник, який не вписується в цю картину, повинен автоматично відхилятися. Зовсім очевидно, що набагато простіше оцінити цей аспект кредитування, що стосується репутації клієнта.

При вирішенні питання про позику для банку суттєво, чи має він справу з своїм попереднім клієнтом, для якого він відкрив рахунок і який вже отримував

вже позичку в цьому банку, чи незнайома людина, що вперше звернулася до банку. Якщо клієнт вже отримував у банку позичку і в банку не було до нього претензій, то це суттєво підвищує його шанси на отримання нового кредиту. Якщо він не користувався кредитом, але має депозитний рахунок в цьому банку, то наявність солідного залишку на ньому та регулярне перерахування сум на цей рахунок теж може свідчити про його високу платоспроможність. При першому зверненні клієнта банк повинен провести детальне обстеження стану справ майбутнього позичальника та використовувати максимум інформації про його особисті якості та матеріальний стан.

Вік та стан здоров'я клієнта. Якщо позичальник - людина похилого віку, продуктивність якої понижена через вік або тяжке захворювання, то видача споживчого кредиту буде ризикованою. В останньому випадку важливо знати чи є правонаступник, який зможе на себе прийняти зобов'язання по позичці у випадку смерті клієнта або коли він відходить від своїх справ.

Матеріальний аспект платоспроможності характеризує спроможність клієнта погасити борг за рахунок власних коштів. Якщо мова йде про особисту позичку, то банк намагається оцінити розмір особистого майна клієнта. Особисте багатство позичальника складається з власного майна. Наявність солідної власності (земля, будівлі, цінні папери, благородні метали) є ваговим фактором при отриманні позички. Відомості про нерухомість зберігаються в кадастрі, де вказаний вид майна, його статус, стан та місцезнаходження. При цьому банкір, звичайно, цікавить не номінальна вартість нерухомості, а її реальна цінність, бо продаж нерухомості у випадку банкрутства часто являє собою непросту задачу. Для оцінки майна спеціаліст АКБ «Правекс-банк» звертається до послуг спеціаліста з оцінки. Але це тільки в крайньому випадку, коли клієнт втратив предмет застави (приклад: мобільний телефон) і відмовляється сплачувати кредит.

Зрозуміло, що банк з більшим задоволенням видає кредит клієнту, який володіє солідним майном, має нерухомість та цінні папери (більший запас

матеріальних ресурсів), ніж особі яка не має майна і цілком покладається на поточні доходи.

Після бесіди менеджер по споживчому кредитуванню повинен прийняти рішення: чи продовжити роботу з кредитною заявкою чи відповісти відмовою. Якщо пропозиція клієнта не збігається в якихось важливих аспектах з принципами та положеннями політики, яку проводить банк в напрямку кредитування, то заявку слід рішуче відвернути. При цьому банк залишає за собою право не пояснювати причини відмови замовнику. Якщо ж менеджер зі споживчого кредитування за підсумком попереднього інтерв'ю вирішує продовжити роботу з клієнтом, то він заповнює кредитне дос'є та направляє його разом з заявкою та документами, які надав клієнт, у відділ по аналізу кредитоспроможності, або приймає рішення сам (залежить від суми кредиту позичальника: від 100 до 1000 дол. США - приймає рішення менеджер по споживчому кредитуванню, вповноважений співробітник банку; від 1001 до 5000 дол. США – приймається рішення кредитним комітетом). У відділі проводиться поглиблений і детальний аналіз фінансового стану фізичної особи - позичальника. Ефективність менеджера по споживчому кредитуванню, в даному випадку полягає у вмінні давати доручення тим працівникам, які найкраще підходять для його виконання.

Кредитоспроможність - наявність передумов для одержання позичок, спроможність повернути їх. Вона визначається показниками, які характеризують його акуратність при розрахунках по раніше одержаних кредитах, його поточне фінансове становище і перспективи змін, спроможність при необхідності мобілізувати грошові кошти з різних джерел. Кредитоспроможність розраховується комерційним банком по кожному позичальнику - фізичній особі. Кредитоспроможність це якісна оцінка позичальника, яка робиться банком до вирішення питання про можливість і можливості кредитування та дозволяє передбачити вірогідність своєчасного повернення суд та їх ефективного використання.

Фактори, що оцінюються при оцінці кредитоспроможності позичальника, дозволяють оцінити готовність позичальника повернути суду у визначений термін.

В вітчизняній банківській практиці готовність позичальника до виконання взятих на себе зобов'язань оцінюється через вивчення його дієздатності та репутації по відношенню до суду, здатності отримувати дохід, наявність капіталу, забезпечення суд. Зовнішнім фактором оцінки кредитоспроможності є стан кон'юнктури ринку.

Оцінка дієздатності позичальника включає вивчення відомостей про фізичну особу, а саме її дієздатності.

Оцінка дієздатності дозволяє визначити правомірність позичальника до угоди, міру відповідальності та правонаступництва фізичних осіб при порушенні умов кредитної угоди.

Під репутацією позичальника розуміється його готовність до погашення отримуваної суди.

Про репутацію позичальника можна скласти уяву на основі інформації про участь в судових процесах, арбітражі, про видвинуті проти неї звинувачування, наявності штрафів, відомостей про виконання платежів в минулому та на поточний момент.

Здатність фізичної особи отримувати дохід - це величина отримуваної заробітної плати. Економічна ситуація, що складається допомагає визначити який фактор, що враховується при оцінці кредитоспроможності, має вирішальне значення. Так, якщо в умовах підйому вирішальне значення має здатність отримувати дохід, то в умовах спаду - фактор забезпечення суд.

Однак, в будь-якому випадку для банку залишаються важливими дієздатність та репутація позичальника. Якщо більш детально поговорити про оцінку фінансового стану позичальника - фізичної особи, то тут рекомендується вивчити його місячні доходи та витрати.

Вивчення платоспроможності позичальника здійснюється на підставі таких документів:

- довідки з місця роботи позичальника про стаж роботи на підприємстві, розміри заробітної плати і утримань з неї (виплати податків, погашення позичок у тому числі за товари, придбані в розстрочку, утримання аліментів та інших стягнень);

- книжки по розрахунках за комунальні послуги, квартирну плату;
- документів, що підтверджують прибутки по вкладах, цінних паперах;
- інших документах, що підтверджують інші доходи та витрати позичальника та його сім'ї (розрахункові документи, що підтверджують витрати по утриманню дітей в дошкільних установах, плату за навчання).

Один з основних показників, які підтверджують платоспроможність позичальника - фінансова та соціальна стабільність. При всіх рівних умовах перевага віддається клієнту, який має більш надійні доходи, тривалий час роботи на підприємстві і проживання у даній місцевості.

Оцінка фінансового стану позичальника здійснюється за допомогою таких коефіцієнтів та факторів:

- коефіцієнт платоспроможності позичальника $K_{пп}$;
- коефіцієнт платоспроможності сім'ї $K_{пс}$;
- коефіцієнт забезпечення K_z ;
- наявність власної нерухомості $ВН$;
- наявність постійної роботи $ПР$.

На підставі цих документів визначаються:

- середньомісячні доходи позичальника ($МД$) та його сім'ї ($МДС$) з урахуванням заробітної плати, відсотків по вкладах, облігаціях та інших цінних паперах, доходів від іншої діяльності

- середньомісячні витрати позичальника ($МВ$) та його сім'ї ($МВС$) з урахуванням розмірів сплачуваних податків, відрахувань від заробітної плати на сплату аліментів, погашення раніше одержаних позичок, страхових, комунальних та квартирних платежів та ін.

а) Коефіцієнт платоспроможності $K_{пп}$

Коефіцієнт платоспроможності позичальника розраховується як відношення середньомісячного доходу (МД) до суми середньомісячних витрат (МВ) та місячних платежів по кредиту та відсотках .

$$K_{пп} = \frac{МД}{МПП + МВ}, \quad (1.2.1)$$

де $K_{пп}$ - коефіцієнт платоспроможності;

МПП - місячні платежі по позиції включаючи відсотки (в розрахунок береться позичка, яку передбачає одержати позичальник).

Коефіцієнт платоспроможності характеризує здатність позичальника забезпечувати своєчасні розрахунки.

Теоретичне значення коефіцієнта платоспроможності $K_{пп}$ не менше 2,0

При визначенні коефіцієнта платоспроможності враховано, що відповідно до діючого порядку судові органи, як правило, виносять рішення про утримання за виконавчими листами суми з розрахунку, що загальна сума утримань з доходу позичальника не повинна перевищувати 50 відсотків його доходу.

Зважаючи на те, що реальні місячні доходи позичальника - це лише частина місячного доходу його сім'ї, а витрати, що враховуються при розрахунку платоспроможності, розподіляються на всіх членів сім'ї, то дохід на кожного працюючого члена сім'ї буде більший, а витрати - менші, ніж у наведеному вище розрахунку.

На сьогоднішній день кредит до 1000 дол. США видається дуже швидко (10 хвилин), без поручителів, без додаткових умов, вимог та при мінімальному пакеті документів (паспорт). Але розглянемо далі випадок кредиту під поручительство дружини або чоловіка.

При оцінці фінансового стану позичальника використовується коефіцієнт платоспроможності сім'ї ($K_{пс}$). За сім'ю приймається тільки дві особи - чоловік

та дружина. Цей показник враховується при наявності поручительства одного з них.

При такому підході один із членів сім'ї буде позичальником, а другий - його поручителем. Обидва вони несуть солідарну відповідальність за своєчасне і повне повернення кредиту та сплати відсотків.

б) Коефіцієнт платоспроможності сім'ї (Кпс) (якщо потрібно)

Коефіцієнт платоспроможності сім'ї обчислюється із співвідношення місячного доходу сім'ї до всіх місячних витрат, включаючи витрати по позичці.

МДС

$$K_{пс} = \frac{\text{МДС}}{\text{МВС} + \text{МПП}} \quad (1.2.2)$$

МВС + МПП

де МДС - місячний дохід сім'ї;

МВС - місячні витрати сім'ї;

МПП - місячні витрати по позичці (у розрахунок приймається позичка, яку планує одержати позичальник).

Теоретичне значення Кпс повинно бути не менше 2,0

У разі, якщо позичальник не має сім'ї або відсутнє поручительство члена сім'ї, коефіцієнт Кпс не визначається. При оцінці фінансового стану позичальника Кап множиться на 2.

в) Коефіцієнт забезпеченості Кз

Одним із засобів забезпечення повернення кредиту є застава:

Вартість застави

$$K_z = \frac{\text{Вартість застави}}{\text{Сума кредиту і відсотків}} \quad (1.2.3)$$

Сума кредиту і відсотків

Теоретичне значення Кз - не менше 1,5

Залежно від стану платоспроможності, фінансової стійкості, солідності та можливості виконувати свої зобов'язання перед банком фізична особа – позичальник повинна бути віднесена до одного з п'яти класів, які характеризують його надійність:

КЛАС «А» - фізична особа з дуже стійким фінансовим станом;

КЛАС «Б» - фізична особа зі стійким фінансовим станом;

КЛАС «В» - фізична особа має ознаки фінансового напруження;

КЛАС «Г» - фізична особа підвищеного ризику;

КЛАС «Д» - фізична особа з незадовільним фінансовим станом.

Для визначення класу позичальника визначається інтегрований показник його фінансового стану, який розраховується на підставі наведених вище коефіцієнтів, їх вагомих значень та вагомих коефіцієнтів аналітичних груп. Тобто оцінка фінансового стану позичальника і віднесення його до відповідного класу надійності здійснюються після узагальнення визначених коефіцієнтів та розрахунку інтегрованого показника.

г) Наявність власної нерухомості ВН

ВН може набувати таких значень:

ВН = 1 - при наявності власної нерухомості;

ВН = 0,5 - нерухомість знаходиться у власності іншого члена сім'ї;

ВН = 0 - не має власної нерухомості.

д) Наявність постійної роботи ПР

ПР може набувати таких значень:

ПР = 2 при стажі роботи на постійному місці понад 3 роки;

ПР = 1 при стажі роботи на постійному місці від 1 до 3 років;

ПР = 0 при стажі роботи менше 1 року.

Для визначення інтегрованого показника фінансового стану позичальника необхідно:

- розраховані за викладеною методикою показники занести до таблиці додатку 1;

- значення кожного показника помножити на вагоме значення;

- знайти суму всіх значень.

Після визначення інтегрованого показника визначається клас позичальника за рейтинговою шкалою таблиці додатку 2.

Дана методика рейтингової оцінки кредитоспроможності фізичної особи – позичальника розроблена для умов нашого середовища і широко застосовується банками України.

Для оцінки надійності та фінансового стану майбутнього позичальника банк використовує всі доступні матеріали, як отриманні безпосередньо від клієнта, так і ті, що знаходяться в кредитному архіві або що надійшли із зовнішніх джерел (від кредитних агентів, від ділових партнерів позичальника, бази даних). Але особливо важливим є детальне вивчення фінансового стану та розрахунок коефіцієнтів, що використовуються в практиці кредитного аналізу. Існує багато розрахункових показників, причому кожен банк використовує свою методику їх розрахунку та оцінки.

Одним з можливих способів оцінки кредитоспроможності позичальника є так званий метод рейтингової оцінки кредитоспроможності позичальника, який дуже широко розповсюджений в західних банках. Його часто використовують українські банки. Тому має сенс розглянути більш детально даний метод оцінки кредитоспроможності позичальника - фізичної особи.

Рейтингова оцінка кредитоспроможності позичальника - це оцінка кредитного ризику надання короткострокових суд банка.

Методика рейтингової оцінки кредитоспроможності включає:

- 1) розробку системи оціночних показників кредитоспроможності;
- 2) визначення критерій меж оціночних показників;
- 3) рангування оціночних показників;
- 4) оцінка сумарної кредитоспроможності.

При виборі показників оцінки кредитоспроможності виділяють традиційні коефіцієнти: ліквідності, прибутковості і т. ін. Поряд з цим пропонується використовувати ряд додаткових показників. Так в західних країнах, визначаючи кредитоспроможність клієнта, банк розглядає комплекс факторів. Інформація про позичальника займає інколи до 80% об'єму листа опитування. Питання ж обрані і сформульовані так, щоб не задіти гідність позичальника.

Крім того, існують методики застосування спеціальної шкали для виміру рейтингу позичальника по системі «кредит - скорингу», тобто нарахування балів клієнту в залежності від його рівня кредитоспроможності. Наприклад, «скоринг - формуляр» німецького банку складається з 12 показників, по кожному з яких клієнту нараховуються бали. Чим більше балів набере клієнт в сумі, тим вища його кредитоспроможність. Максимальний бал таблиці - 20. Перші п'ять показників відносяться до фінансових можливостей клієнта.

Перший. Відсутність несприятливої інформації кредитно-довідкового бюро - 10 балів.

Другий. Здатність погасити заборгованість: до 60% - 0 балів, 61 - 80% - 10 балів, 81 - 100% - 20 балів.

Третій. Наявність забезпечення : 0 - 25% - 1 бал; 26 -50% - 4 бали; 51 - 75% - 7 балів; 76 - 100% - 12 балів, більше 100% - 20 балів.

Четвертий. Наявність майна - нерухомість, цінні папери, вклади в банки - 10 балів.

П'ятий. Кредити, отримані в банку раніше: не отримував раніше кредити - 5 балів; своєчасно гасив раніше отримані кредити - 15 балів.

Шостий. Кваліфікація: нема кваліфікації - 0 балів; допоміжний персонал - 2 бали; спеціаліст - 7 балів; службовець - 9 балів; пенсіонер - 13 балів; керівний працівник - 13 балів.

Сьомий. Трудова діяльність у останнього наймача: до 1 року - 0 балів; до 2 років - 3 бали; до 3 років - 5 балів; до 5 років - 8 балів; більше 5 років - 12 балів; пенсіонер - 0 балів.

Восьмий. Сфера діяльності: держслужба - 10 балів; інші сфери - 6 балів; пенсіонери - 0 балів.

Дев'ятий. Вік: до 20 років - 0 балів; 25 років - 2 бали; 30 - 4 бали; 35 - 8 балів; 50 - 9 балів; 60 - 11 балів; більше 60 - 16 балів.

Десятий. Сімейний стан: неодружений - 8 балів; одружений - 14 балів; розлучений - 8 балів; вдовець - 8 балів.

Одинадцятий. Спосіб найму житла : не має житла - 0 балів; за наймом - 5 балів; власне - 10 балів.

Дванадцятий. Кількість утриманців : 0 - 10 балів; 1 - 7 балів; 2 - 5 балів; 3 - 2 бали; більше 3 - 0 балів.

Таким чином при набраній сумі в 81 бал співробітник банку приймає позитивне рішення про кредитування самостійно, від 61 до 80 балів - потрібна згода вищестоящої особи. Коли рейтинг сягає нижче 60 балів, то в видачі суди клієнту відмовляють (межі балів змінні). На даний момент даний метод використовується, як допоміжний, але не основний.

Для визначення платоспроможності позичальника - підприємця замість довідки з місця роботи використовують декларацію про доходи завірену податковою інспекцією. Якщо в процесі аналізу платоспроможності позичальника виявляються об'єктивні передумови незбереження рівня доходів на протязі обумовленого терміну кредиту (наприклад, при нестійкому положенні організації в якій працює позичальник, наявність в сумі доходу разових не гарантованих виплат і. т.п.), то величина кредиту корегується в меншу сторону.

Метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит в присутності клієнта. В відділеннях та філіалах АКБ «Правекс-Банк» клієнт, що попросив персональну суму до 5000 грн. та заповнив анкету, може отримати відповідь про можливість надання споживчого кредиту на протязі декількох хвилин. В пунктах видачі споживчих кредитів в магазинах-партнерах банку («Ельдорадо», «Фокстрот», «Фоксмайт», «Технополіс», «Мобілочка», «Астел» та інші) менеджери зі споживчого кредитування АКБ «Правекс-Банк» мають право на прийняття самостійного рішення про видачу кредиту позичальнику в рамках свого ліміту. Ліміт залежить від категорії менеджера. Основні критерії оцінки категорії менеджера з споживчого кредитування:

- Скільки часу працює;
- Відсоток не повернення кредитів;
- Кількість виданих кредитів за період роботи;

- Сума на яку було видано кредитів;
- Помилки при оформленні кредиту (документи, програма Кредити Oracle, видача кредиту);
- Пропозиції, новації, проблемність, своєчасність, якість, актуальність.
- Проходження поліграфу та результати його проходження.

Якщо повернутися до програми, для прикладу наведу рейтинг якості кредиту (по бальній системі), який рекомендується Світовим Банком для використання (див додаток 3 та додаток 4). Але якщо взяти бесіду з клієнтом, критерії оцінки та прийняття остаточного рішення залежать від індивідуального підходу та психологічної та моральної підготовки менеджера. Головною задачею менеджера є визначити відповідність клієнта до певних категорій ризику, кредитоспроможність, інакше кажучи «вивернути на ізнанку», знати про людину майже все, визначитись з рішенням про видачу кредиту.

У випадку позитивного рішення про кредитоспроможність потенційного позичальника банк приступає до розробки умов кредитного договору. Цей етап називається структуруванням суди. В процесі структурування визначає основні характеристики суди :

- 1) ціль кредиту;
- 2) суму;
- 3) порядок погашення;
- 4) строк;
- 5) забезпечення;
- 6) ціну кредиту;
- 7) інші умови.

Ціль кредиту. Перше питання, що цікавить банк: «Для чого береться кредит?». Ціль кредиту залежить від категорії позичальника. Якщо це фізична особа, то за звичай, вона бере споживчу суду на купівлю товарів тривалого використання (мобільного телефону, холодильника і т.ін.) або ж персональний кредит на ремонт, сплату за навчання, власні потреби тощо. Ціль кредиту служить важливим індикатором ступеня ризику, пов'язаного з видачею

споживчої суди. Банк, наприклад, уникає видачі суд для спекулятивних операцій, так як погашення залежить від результату сумнівних, а інколи й заборонених законом угод і, відповідно несе високий ризик. Видаючи кредит акціонерній компанії, банк повинен впевнитися, що кредит береться для виконання цілей, передбачених уставом фірми.

Ціль визначає і форму кредиту. Так, якщо позичальник з допомогою суди хоче подолати короткотерміновий розрив між надходженням коштів та платежам, то найбільш підійде така форма кредиту, як овердрафт. Фінансування капітальних затрат потребує інших форм кредитування, наприклад термінової суди.

Сума кредиту. Банк повинен перевірити обґрунтованість заявки по відношенню до суми кредиту. Важливо з самого початку правильно визначити суму кредиту, що потрібно, або в іншому випадку банк обов'язково зіткнеться з проханням про збільшення кредиту при настанні певної ситуації. Банк, отримавши розрахунки та дані клієнта, повинен з урахуванням прохання клієнта дати оцінку необхідній сумі кредиту і внести необхідні корективи.

Практика показує, що в основу заявки на кредит позичальник кладе найбільш оптимістичний варіант розрахунків і занижує суму кредиту, думаючи, що її легше буде отримати у банка.

Банк зобов'язаний пересвідчитися, що в фінансуванні угоди, на яку піде кредит, приймають кошти самого клієнта. Бажано, щоб банк і клієнт приймали участь у фінансуванні. Так, при іпотечному кредиті банк фінансує від 70 до 100% вартості нерухомості, а в споживчому кредитування звичайно надається 100%, крім випадків коли клієнт бажає сам внести перший внесок для зменшення щомісячних внесків.

Погашення кредиту. Проводиться рівномірними внесками (ануїтетний графік) на протязі всього періоду дії кредиту з 1 по 10 число якщо кредит оформлений з 1 по 15 число і з 11 по 20 якщо кредит був оформлений з 16 по 30 (31) число. В даному випадку розробляється графік платежів по погашенню в відповідності з термінами обіговості капіталу.

При видачі кредиту повинно бути чітко визначене джерело його погашення. В операціях банку з індивідуальними позичальниками здатність останнього погасити кредит частіше за все залежить від величини та регулярності отримуваного доходу. В якості гарантії своєчасного погашення суди банк може потребувати переводу заробітної плати позичальника на його поточний рахунок в цьому банку. Кредитоспроможність ділового підприємства, в свою чергу, залежить від величини та регулярності отримання прибутку. При цьому важливо встановити характер ділових зв'язків фірми. Що стосується реалізації активів як метода погашення суди, то основна небезпека складається в тому, що виручка від продажу може бути значно меншою, ніж необхідна для погашення боргу. Банк завжди повинен враховувати можливі помилки та брати з клієнтів зобов'язання про погашення неповернутої частини боргу за рахунок власних коштів.

Строк кредиту. Чим більш великий термін суди, тим вище ризик, тим більше ймовірність того, що виникнуть непередбачені труднощі і клієнт не зможе погасити борг у відповідності з договором. Комерційний банк, виходячи з характеру залучених коштів, повинен обмежити свою кредитну діяльність у сфері середньо- та довгострокових операцій, щоб забезпечити необхідну ліквідність балансу та задовольнити вимоги вкладників. Тому кредити терміном до трьох років вважаються найбільш сприятливими для комерційного банку.

Забезпечення. Важливим елементом кредитної угоди є те, які активи позичальник зможе заставити в якості забезпечення кредиту. При цьому необхідно підкреслити, що кредит повинен видаватися на визначені цілі, для фінансування конкретної господарської операції, а не в обмін на забезпечення як таке. Забезпечення - це остання лінія оборони для банку і рішення надати споживчий кредит завжди повинно базуватися на перевагах самого проекту, що фінансується, а не на привабливості забезпечення. Якщо сама основа кредитної угоди пов'язана з підвищеним ризиком, було б великою помилкою видати кредит під гарне забезпечення, використавши його як джерело погашення

боргу. Тому питання забезпечення повинно вирішуватися вже після того, як кредитна угода вважається придатною для банку.

Без забезпечення кредит може надаватися лише в тих випадках, коли джерело погашення суди має дуже високу надійність.

Ціна кредиту. Винагорода банку за кредит складається із двох основних елементів: відсотку за кредит та комісії за відкриття кредиту. Відсоток за кредитом, як правило, визначається шляхом нарахування надбавки до базової ставки. Базова ставка встановлюється кожним банком індивідуально. Надбавка залежить від характеру споживчого кредиту, ступеня ризику та умов надання кредиту.

Що стосується комісії, яку банк отримує при підписанні кредитного договору, то можливі варіанти: одноразова сплата фіксованої винагороди в відповідності з шкалою тарифів, що діє в даному банку, сплата комісії від суми наданого кредиту або щомісячні виплати комісії під час погашення кредитної заборгованості (сума комісії розбита помісячно).

Прийнявши позитивне рішення про видачу кредиту та провівши структурування суди, банк проводить переговори з клієнтом та розробляє компромісний варіант угоди, що задовольняє обидві сторони. При цьому банк враховує ступінь фінансового обмеження позичальника, наявність у нього альтернативних джерел кредиту зі сторони конкуруючих кредитних установ. Якщо поле маневрів клієнта обмежено, банк може наполягати на більш жорстоких умовах по відношенню до термінів погашення, забезпечення, вартості кредиту і т. ін.

Кредитний договір – це розвернутий документ, який підписують учасники кредитної угоди, та містить детальне описання всіх умов кредиту, що надається. При цьому банк повинен володіти письмовим рішенням ради директорів компанії, що підтверджує повноваження керівних осіб на підписання угоди.

1.3. Контроль за погашенням кредиту

Для контролю за ходом погашення суди банк формує спеціальне кредитне дос'є, де знаходиться вся документація по кредитній угоді та всі необхідні відомості про позичальника знаходяться в програмі та документально у відповідних відділах. Документи групуються наступним способом:

1. матеріали по кредиту (копії кредитного договору, боргових зобов'язань, гарантійних листів і т. ін.);
2. фінансово – економічна інформація (аналітичні таблиці, податкові декларації, бізнес-плани і т. ін.);
3. матеріали про кредитоздатність клієнта (аналітичні звіти кредитних агентств, відомості, отримані від інших банків, телефонні запити і т. ін.);
4. документи по забезпеченню суди (свідоцтво про заставу, документи про передачу прав по вкладам та цінним паперам, закладні і т. ін.);
5. листування по суді (листування з клієнтом, записи телефонних розмов і т. ін.).

Банк повинен здійснювати постійний контроль за виконанням умов кредиту, обумовлених договором, або кредитний моніторинг. Кінцева ціль – забезпечити погашення в термін основного боргу та сплату процентів по суді. Кредити, з якими виникають труднощі з погашенням, називаються проблемними кредитами. Поява проблемного кредиту, як правило, не є несподіванкою: досвідчений фінансист може виявити признаки небезпеки задовго до того, як неспроможність клієнта погасити суду стане явною. Детальний аналіз поточної фінансової звітності в спів вставленні з минулими звітами виявляє такі тривожні сигнали, як різке збільшення кредиторської заборгованості, зниження коефіцієнтів ліквідності, падіння об'ємів продажу, збитки від операційної діяльності і т. ін. Поганими симптомами є ненадання в термін запрошеної банком інформації або фінансових звітів, ухилення керівників, втрата клієнтів і т. ін. Багато можуть розповісти кредитному відділу

поведінка ділових партнерів позичальника або повідомлення інших відділів банку.

Якщо банк виявив несприятливу суду, що може призвести до неплатежів, він повинен діяти негайно. Найкращий вихід – обговорення справ з позичальником та розробка програми подолання кризової ситуації. Такий варіант найбільш сприятливий, ніж об'явлення позичальника банкрутом. Судове переслідування позичальника може мати негативний ефект, якщо останній доведе, що дії банку нанесли йому шкоду і довели до банкрутства.

Необхідно переконати клієнта, що становище можна виправити, банк може запропонувати продати активи і т. ін.

Отже в кінці першого розділу можна підсумувати, що не дивлячись на те, що за кордоном обсяг кредитних операцій по споживчому кредитуванню складає одну третину від загального обсягу наданих кредитів, споживче кредитування в Україні ще не набуло великого розповсюдження серед банків, але є вже декілька банків які почали займатися кредитуванням населення глобально, серед них і АКБ «Правекс-Банк». З'являються нові кредитні організації та установи на ринку споживчого кредитування в Україні, які досить не погано розвиваються.

Саме кредитування відбувається шляхом реалізації процесу кредитування, який в свою чергу включає наступні етапи, кожен з яких вносить свій внесок в якісні характеристики кредиту та визначає ступінь його надійності та прибутковості для банку:

1. попередній аналіз ринку та розробка стратегій кредитних операцій;
2. розгляд заявки на отримання кредиту та інтерв'ю з майбутнім позичальником;
3. оцінка кредитоспроможності позичальника та ризику пов'язаного з видачею кредиту;
4. підготовка кредитного договору (структурування кредиту) та його підписання;
5. контроль за виконанням умов договору та погашенням кредиту.

Особливо цікавими є методики оцінки кредитоспроможності позичальника за допомогою рейтингу. Раніше вони в основному використовувалися західними банками. До теперішнього часу розроблена значна кількість методик оцінки кредитоспроможності позичальника. Вони відрізняються по числу показників, що використовуються для оцінки кредитоспроможності, підходом до оцінки критерій меж оціночних показників, оцінкою значимості кожного із відібраних показників, методикою підрахунку сумарної кредитоспроможності.

Методи перевірки кредитоспроможності позичальників по бальній системі отримують все більше визнання західних банків, які не жаліють ні часу, ні коштів на їх розробку.

Світова банківська практика аналізу клієнтської заборгованості безперечно заслуговує глибокого та все стороннього вивчення зі сторони банків України і тому все більше і більше українських банків до розробки власних рейтингових систем оцінки кредитоспроможності позичальника - фізичної особи.

2. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В АКБ «ПРАВЕКС-БАНК»

2.1. Аналіз організації споживчого кредитування в АКБ «Правекс-банк»

АКБ «Правекс-банк» розпочав діяльність як самостійна установа в 1991 році.

Незважаючи на великий відтік вкладів населення, АКБ «Правекс-банк» поступово почав розвиватися, виборюючи та заслуговуючи довіру народу до Банків.

Що стосовно надання кредитів на споживчі цілі АКБ «Правекс-банк», то вони регулюються внутрішніми положеннями банку, згідно з якими установи АКБ «Правекс-банк» надають кредити повнолітнім дієздатним громадянам України, які мають постійне джерело доходу. При чому, при наданні кредиту перевага надається громадянам, які одержують заробітну плату, пенсію та інші грошові доходи через АКБ «Правекс-банк».

У межах основних напрямків кредитної та процентної політики, банком встановлюються:

- об'єкти кредитування;
- максимальні розміри кредитів;
- мінімальні процентні ставки за кредитами;
- строки користування кредитом.

В окремих випадках може вдаватись до впровадження особливих умов кредитування за деякими видами кредитів та категоріями позичальників.

Що стосовно видачі установами банку кредитів населенню, то вона здійснюється в межах кредитних ресурсів. Всі кредити громадянам надаються у національній валюті України.

Обов'язковою умовою надання кредиту є його забезпечення заставою (закладом) майна. Застава (заклад) оформлюється договором застави (закладу) в

письмовій формі. В заставу передається товар який клієнт бажає придбати, або його особисті цінності, ліквідне рухоме та нерухоме майно (в випадку відмови погашення кредиту, відсотків, пені та ін.). Предмет застави (закладу) повинен належати на правах власності позичальнику і бути вільним від інших зобов'язань.

Майно, що є предметом застави і залишається у володінні заставодавця, має бути застрахованим. Банк може вимагати від заставодавця застрахувати майно на свою користь. Страхування майна здійснюється шляхом укладання Договору страхування із страховою компанією за рахунок заставодавця на суму, не меншу від суми зобов'язань, що забезпечуються цим майном, з урахуванням можливих витрат, пов'язаних із зверненням стягнення на заставлене майно та його реалізацією.

Прийняті під заклад цінності передаються банку у випадку не виконання зобов'язань за кредитом. Видача позичальнику із схову прийнятих від нього цінностей проводиться банком тільки після виконання всіх умов кредитного договору. За згодою банку заставодавець може зробити заміну предмета застави або закладу за умови, що ліквідність нового предмета застави (закладу) буде не меншою від попереднього предмета застави (закладу).

Розміри кредитів, що надаються громадянам України, обмежуються рядом факторів:

- 1) граничними розмірами, встановленими Нацбанком для конкретного виду кредитів;
- 2) платоспроможністю позичальника, його можливістю повністю та у встановлений строк повернути отриманий кредит.

Кредити не надаються громадянам, з доходів яких здійснюються обов'язкові місячні платежі (комунальні платежі, оплата дитячого садку, аліменти, утримання по виконавчих документах тощо) у розмірі більше 50 відсотків сукупного доходу.

Розрахунок платоспроможності позичальника може бути здійснений за принципом «сімейного кредитування», тобто коефіцієнти платоспроможності визначаються, виходячи з розміру спільних доходів і витрат сім'ї.

Позичальник повинен надати установі банку письмовий розрахунок, вказавши в ньому реальні джерела погашення боргу, підтверджені відповідними документами;

3) вартістю заставленого майна, що може бути надане позичальником (іншою особою) в забезпечення повернення кредиту з урахуванням виду застави.

Як правило, сума кредиту вирішується кредитним комітетом індивідуально для кожного клієнта.

Надання кредитів здійснюється на підставі кредитних договорів, які укладаються індивідуальними позичальниками з установою банку за місцем проживання (за наявності постійної прописки).

Кредит АКБ «Правекс-банк» надається переважно в безготівковій формі, а також шляхом видачі готівки. Розмір процентної ставки за користування кредитом встановлюється керівництвом та Головою Правління АКБ «Правекс-банк» самостійно залежно від вартості кредитних ресурсів, характеру наданого забезпечення, виду кредиту, попиту та пропозиції на кредитному ринку в конкретному регіоні та інших факторів з таким розрахунком, щоб сума одержаних від позичальника відсотків покривала витрати банку по залученню коштів, необхідних для надання кредиту, витрати на ведення банківських справ і забезпечувала одержання прибутку. Розмір плати за користування кредитом повинен бути не нижче мінімального рівня, що встановлюється Нацбанком України.

Протягом часу дії кредитного договору банк має право змінювати рівень процентної ставки за кредит залежно від зміни процентної політики банку та державних органів, в компетенцією яких входить вирішення цих питань, від попиту та пропозицій на кредитні ресурси з оформленням цих змін додатковою

угодою. Порядок зміни процентної ставки обумовлюється в кредитному договорі.

У разі незгоди сплачувати змінену процентну ставку позичальник зобов'язаний після отримання повідомлення про зміну процентної ставки у 2-місячний строк по довгострокових кредитах та у місячний строк по короткострокових кредитах погасити заборгованість за одержаними кредитами. Якщо у вказаний строк позичальник не повертає кредит, то заборгованість перераховується на рахунок прострочених позичок. В цьому випадку банк направляє позичальнику претензію і в разі, якщо вона не задовольняється в місячний строк, то передає справу до суду.

Для одержання кредиту позичальник укладає з банком кредитний договір (додаток 5), в якому визначаються умови видачі та порядок погашення кредиту, права, обов'язки і відповідальність кожної із сторін. Одночасно укладається договір застави (закладу)(додаток 6), якщо потрібно договір поруки(додаток 7) та договір страхування. Але перед цим клієнт повинен заповнити заяву на отримання кредиту (додаток 8), ознайомитися і підписати розписку про ознайомлення Позичальника з нормами ст. 190, 192, 200, 209, 220, 222 Кримінального кодексу України (додаток 9).

В разі зміни процентної ставки за кредитом, пролонгації кредиту, зміни будь-якого пункту кредитного Договору появи або ліквідації пунктів у кредитному договорі банк укладає додаткову угоду, що є невід'ємною частиною кредитного Договору.

Рішення про надання кредиту приймається кредитним комітетом установи банку на підставі загального висновку кредитного підрозділу, який враховує висновки з цього питання служби безпеки, юридичної служби та підрозділу по управлінню ресурсами.

Новий кредит надається лише за умови повної сплати заборгованості за раніше одержаними кредитами або при наявності додаткового ліквідного майна та реальних можливостей щодо своєчасного погашення кредиту та сплати процентів.

Короткострокові кредити надаються громадянам на споживчі цілі (придбання товарів широкого вжитку і тривалого користування) та на нагальні потреби (лікування, навчання, весілля, народження дитини, непередбачені обставини тощо) строком до 1 року.

У кредитному договорі обов'язково вказується конкретна ціль кредиту.

Споживчі кредити в АКБ «Правекс-банк» надаються громадянам на такі цілі як поточні потреби (придбання товарів тривалого користування меблі, транспортні засоби, побутова техніка та ін.).

Відсоткова ставка за кредит визначається на загальних підставах. В окремих випадках установи банку можуть встановлювати порядок сплати відсотків з регресом платежу (тобто сума відсотків за користування кредитом розподіляється і сплачується рівними частинами протягом дії кредитного Договору).

Обов'язковою умовою надання довгострокового кредиту є страхування об'єктів кредитування на користь Банку протягом усього періоду користування кредитом. Копія страхового Договору подається Банку позичальником у строки, передбачені кредитним договором. Страхуванням товару займається страхова компанія «Правекс-Страхування».

Видача кредиту позичальникам здійснюється у безготівковій формі.

Банк може видавати кредит готівкою за пакетом «Готівка» - для клієнтів, які користуються послугами кредитування в АКБ «Правекс-банк» вперше. За пакетом «Власні потреби», надається для клієнтів, які користуються послугами кредитування не вперше в АКБ «Правекс-банк», а також знижку 1 відсоток (для клієнтів які виконали всі свої зобов'язання без затримок та в повному обсязі).

Для отримання кредиту та оформлення кредитного договору позичальник подає до установи банку наступні документи:

- заяву на одержання кредиту (анкету позичальника) (додаток 8);
- ознайомитися і підписати розписку про ознайомлення Позичальника з нормами ст. 190, 192, 200, 209, 220, 222 Кримінального кодексу України (додаток 9).

- паспорт;
- довідку про присвоєння ідентифікаційного коду;
- ксерокопію трудової книжки при необхідності (завірена печаткою підприємства, підписом директора установи, головного бухгалтера, або начальником відділу кадрів);

- довідку з місця постійної роботи позичальника із зазначенням посади та отримуваного доходу (середньомісячного заробітку) і розміру відрахувань з нього, якщо потрібна (додаток 10). Індивідуальний підприємець подає декларацію про доходи, завірену податковою адміністрацією. Пенсіонери подають до банку довідку про розмір пенсії з органу, що призначив пенсію;

- документи, що необхідні для визначення платоспроможності позичальника;

У разі необхідності додаткові документи (в залежності від виду кредиту):

- документи, що підтверджують право власності на майно позичальника або майнового поручителя;

- копію довідки державної нотаріальної контори про те, що заставлене майно (нерухомість, транспортний засіб) позичальника або майнового поручителя є вільним від інших зобов'язань;

- письмове повідомлення з банків або кредитних установ позичальника про відсутність у нього заборгованості за раніше отриманими позичками.

- письмовий розрахунок погашення кредиту (економічне обґрунтування).

Позичальник подає оригінали та копії перелічених документів. Менеджер зі споживчого кредитування звіряє копії з оригіналом і робить на копії відмітку «Копія вірна», ставить дату та свій підпис .

Рішення про видачу кредиту приймається відповідним кредитним комітетом.

Надання відстрочки погашення платежів, пролонгацію строку дії кредитного договору, відстрочку освоєння кредиту, надання додаткової частини до максимально можливого кредиту, незалежно від його розміру, приймається колегіально на засіданні кредитного комітету, згідно з

положенням про нього і оформлюється протоколом на основі заяви клієнта. Кредитний договір підписується керівником установи банку або вповноваженою особою. Оформлення кредитного договору, договору застави (закладу) здійснюється кредитним працівником банку.

Операції по видачі та погашенню кредиту здійснюються операційним відділом банку, а ведення позичкових особових рахунків позичальників - відповідальним працівником бухгалтерії.

Кредитний працівник, отримавши всі необхідні документи для розгляду на кредитному комітеті:

- а) переконується в особистості позичальника;
- б) перевіряє правильність оформлення всіх наданих довідок і разом з представниками служби безпеки перевіряє достовірність даних, що наведені в анкеті позичальника;
- в) на підставі письмового повідомлення або витягу з автоматизованої бази даних переконується в тому, що позичальник не має заборгованості за іншими кредитами (не виступає поручителем за іншими зобов'язаннями) та не допускав порушень правил кредитування в минулому;
- г) якщо в установі банку немає служби безпеки, перевіряє правильність оформлення довідки з місця роботи про заробітну плату або інші документи, що підтверджують доходи, і робить про це відповідний напис на довідці, ставить свій підпис і дату;
- д) визначає фінансовий стан позичальника і оцінює його платоспроможність;
- е) на підставі даних, наведених в резюме позичальника (додаток 14), аналізу фінансового стану та платоспроможності позичальника, джерел погашення боргу, ліквідності цінностей, що пропонуються у заставу (заклад), робить висновки про надання кредиту і передає їх для подальшого розгляду юридичному відділу та службі безпеки, а при їх відсутності - відповідним службам регіонального управління АКБ «Правекс-Банк»;

є) повний пакет документів разом з висновками, погодженими з юридичною службою і службою безпеки, передає на розгляд кредитного комітету.

За умови позитивного рішення Кредитного комітету щодо надання кредиту кредитний працівник:

- погоджує з позичальником порядок погашення кредиту та сплати процентів за ним, а також інші питання, пов'язані з виконанням умов кредитного договору і надає графік погашення кредиту (додаток 11);

- встановлює суму щомісячного внеску в рахунок погашення кредиту та сплати процентів за ним, робить розрахунок загальної суми за користування кредитом та ознайомлює з ним позичальника, інформує позичальника про відповідальність за невиконання взятих зобов'язань, що той бере на себе;

- оформлює разом з позичальником кредитний договір та договір застави (у 2-х примірниках кожний, один для Позичальника, другий Банку);

- в разі безготівкового перерахування вказує реквізити підприємства установи, організації, куди мають бути перераховані кошти);

- підписує розпорядження особисто, у керівника та головного бухгалтера банку;

- підписує заяву з проханням про надання кредиту

- реєструє кредитний договір в журналі реєстрації та надає розпорядження бухгалтерії (у 2-х примірниках) взяти на облік всі документи, що підлягають внесенню у сховище. Про отримання документів відповідальний працівник бухгалтерії ставить свій підпис на одному примірнику розпорядження, який кредитний працівник залишає у себе;

- передає позичальнику, майновому поручителю належні їм примірники кредитного договору та застави;

Додатково Позичальнику видається після підписання договору:

- Повідомлення (що є підтвердження видачі кредиту і надає право забрати товар в торговій організації) на основі заяви та специфікації (рахунку-фактури)(додаток 12);

- У разі повернення товару Повідомлення про повернення товару, відповідно процедури повернення та перерахунок коштів.

- Довідки які можуть надаватися АКБ «Правекс-банк» за проханням Позичальника:

- Довідка про відсутність заборгованостей платежів по діючому кредиту;
- Довідка про повне погашення кредиту і відсутність просрочок на протязі користування кредитом.

Протягом дії кредитного Договору установи банку можуть надавати позичальнику відстрочку та або розстрочку погашення окремих (часткових) платежів по кредиту в межах строку користування кредитом, визначеного кредитним договором, а також пролонгацію строку погашення кредиту зі зміною кінцевого строку погашення .

При наявності у Позичальника тимчасових фінансових труднощів, що виникли з об'єктивних причин, та неможливості погашення заборгованості по кредиту у строк, встановлений кредитним договором, банк може в окремих випадках надати позичальнику відстрочку погашення боргу зі зміною кінцевого строку погашення кредиту за умови, що позичальник не має заборгованості за нарахованими процентами. Пролонгація строку погашення кредиту оформляється додатковою угодою до кредитного договору. Питання про пролонгацію кредиту вирішується з урахуванням положення Національного банку України про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позичками комерційних банків. При цьому обов'язково враховуються наявність кредитних ресурсів, їх вартість, а також відповідність по строках повернення. Пролонгація строку погашення кредиту здійснюється на підставі клопотання позичальника. Строк, на який може бути пролонговано погашення кредиту, визначається установою банку, що надавала кредит, але не більше 6 місяців по довгострокових кредитах та не більше 3 місяців по короткострокових кредитах. Заборгованість за таким кредитом відноситься на окремий рахунок для обліку пролонгованої заборгованості за

кредитами. Установа банку при вирішенні питання про пролонгацію може переглядати рівень процентної ставки за користування кредитом.

Регіональні управління АКБ «Правекс-банку» можуть визначати для окремих підвідомчих установ банку більш короткий строк, в межах якого вони можуть пролонгувати строки погашення кредиту, надавати відстрочку чи розстрочку окремих платежів по кредиту. Рішення про пролонгацію строку погашення кредиту зі зміною кінцевого строку погашення, передбаченого кредитним договором, приймається кредитним комітетом установи банку, яка приймала рішення про надання кредиту, з урахуванням обмежень, вказаних раніше.

Якщо позичальник здійснює платежі за короткостроковим кредитом у розстрочку і протягом дії кредитного договору у нього виникли тимчасові труднощі, внаслідок чого він не може погасити окремі (часткові) платежі по кредиту у строки, передбачені кредитним договором чи графіком, банк може перенести строки погашення окремих платежів, які не забезпечуються своєчасним поверненням, на більш пізній строк, але не пізніше кінцевого строку погашення боргу, передбаченого кредитним договором. Можлива розстрочка такого платежу в межах строку користування кредитом, передбаченого кредитним договором. При цьому сума платежу, яка не забезпечується поверненням у строк, розподіляється рівномірно на решту строків.

При наданні відстрочки або розстрочки окремих платежів по кредиту без зміни кінцевого строку повернення кредиту, передбаченого кредитним договором, установи банку повинні враховувати можливості клієнта мобілізувати кошти для погашення боргу в нові строки та у збільшених розмірах. Зміни строків та розмірів платежів не повинні спричинювати підвищення ступеня ризику неповернення боргу. Така заборгованість враховується на тих самих рахунках (не переноситься на окремі рахунки пролонгованих позичок). Рішення про перенесення платежу на строк, що не перевищує кінцевий строк погашення кредиту, визначений кредитним

договором, приймається кредитним комітетом установи банку, що надавала кредит.

Проценти нараховуються з дня виникнення заборгованості по кредиту і стягуються щомісячно у строки і в розмірах, що передбачені кредитним договором. Проценти нараховуються відповідальним працівником бухгалтерії, який веде особові рахунки.

Погашення кредиту здійснюється в строки, передбачені кредитним договором. Погашення основного боргу за короткостроковим кредитом здійснюється позичальником щомісячно рівними частинами, починаючи з наступного місяця після його одержання, але не пізніше 30 днів з дня підписання кредитного договору. Погашення довгострокового кредиту здійснюється щомісяця рівними частинами, починаючи з будь-якого дня першого місяця після закінчення встановленого строку освоєння кредиту. Банк може встановити іншу періодичність сплати та розмір платежів по основному боргу. У випадках, коли погашення кредиту здійснюється нерівними частинами, тоді до кредитного договору складається графік погашення кредиту, який підписується позичальником і погоджується з банком. Графік є невід'ємною частиною кредитного договору.

Позичальник може здійснювати дострокове погашення всієї заборгованості за кредитом або внесення окремих платежів у погашення заборгованості за кредитом наперед, попередивши про це банк за два тижні.

Погашення заборгованості за кредитами і сплата процентів за ними може здійснюватись позичальниками через установи банку готівкою, переказами через підприємства зв'язку або перерахуванням з вкладних рахунків, а також шляхом утримання коштів із заробітної плати, пенсії та перерахування їх у погашення боргу на підставі доручення позичальника бухгалтерії за місцем роботи або органу, що призначив пенсію. Але потенційний позичальник повинен знати, а кредитний працівник – роз'яснити, що строк внесення чергового платежу обчислюється з дня надходження останнього в касу установи банку, що надала кредит, або на її рахунок.

У разі згоди позичальником погашення заборгованості за кредитом та нарахованими процентами шляхом внесення готівки до каси Банку на підставі розпорядного документа, який видає працівник Банку.

У разі порушення строків платежів за кредитом чи процентів та виникнення простроченої заборгованості установа банку застосовує до позичальника санкції, обумовлені кредитним договором: нарахування пені, припинення кредитних відносин, пред'явлення всієї заборгованості до дострокового стягнення та ін. На час виникнення простроченої заборгованості банк нараховує пеню, розмір якої обумовлюється кредитним договором, але не вище встановленого Національним банком України. Стягнення простроченого боргу за кредитом, нарахованими процентами та пені з фізичних осіб здійснюється на підставі нотаріальних написів та виконавчих документів. При ненадходженні платежів від позичальника у встановлений кредитним договором строк відповідальний працівник бухгалтерії на наступний день перераховує суми не погашених у строк платежів на рахунок прострочених кредитів чи прострочених нарахованих доходів та одночасно письмово повідомляє кредитного працівника для прийняття останнім відповідних заходів.

У разі прострочення позичальником платежу за нарахованими процентами кредитний комітет установи банку може визнати цю заборгованість сумнівною. Облік цієї заборгованості та подальше нарахування процентів здійснюються на позабалансових рахунках. Рішення кредитного комітету про визнання заборгованості сумнівною оформляється протоколом.

Банк призупиняє нарахування відсотків по прострочених кредитах відповідно до чинного законодавства у разі:

- рішення суду про примусове стягнення;
- вчинення нотаріального напису про примусове стягнення всієї суми боргу.
- після надання юридичною службою вищезазначених документів кредитний працівник надає розпорядження бухгалтеру, який веде особові

позичкові рахунки клієнтів, про призупинення нарахування відсотків за кредитом.

Після сплати всього боргу за кредитом і запису в картці особового рахунку останнього платежу бухгалтер надає картки особових рахунків позичальника з поміткою "Кредит повернуто повністю з відсотками", ставить свій підпис і дату.

Кредитний працівник, перевіривши розрахунки, робить напис, "Вірно", ставить свій підпис, дату, візує у керуючого установою банку, одержує у сховищі кредитний договір, договір застави (закладу) і договір страхування та в кінці року передає на зберігання в поточний архів.

У процесі кредитування банк здійснює контроль за цільовим використанням наданих кредитів позичальниками шляхом перевірки документів, представлених для оформлення кредиту, звітів про використання коштів та інших документів, передбачених кредитним договором, а також шляхом перевірок на місцях у відповідних установах, організаціях, фірмах тощо.

При виникненні простроченої заборгованості за наданими кредитами установи банку зобов'язані без затримки вживати заходів щодо повного повернення боргів, у тому числі і з майнових поручителів. Відповідальність за своєчасне вжиття заходів по поверненню боргів несуть керівники установ банку, які видали даний кредит.

Спори між банком і боржником – фізичною особою вирішуються шляхом учинення виконавчих написів та в судовому порядку.

Отримавши повідомлення від відповідального працівника бухгалтерії про ненадходження в строк чергових платежів від позичальника, кредитний працівник разом з працівником служби безпеки та працівником юридичного відділу мають вживати заходів впливу до боржника:

- 1) направити на наступний день рекомендованими листами претензії до позичальника та поручителя про необхідність внесення ними відповідних платежів;

2) звернутися за місцем одержання заробітку (пенсії) позичальника.

Одночасно установа банку повинна негайно звернутися до нотаріуса для учинення виконавчого напису або до суду з позовом про примусове стягнення боргу.

За прострочення сплати позичальником платежів за кредитом понад місяць установа банку має звернутися з позовом до суду про повернення всієї заборгованості за кредитом, що обліковується за цим позичальником, накладення арешту і звернення стягнення на його майно. У цьому випадку установа банку повинна звернутися до суду з позовною заявою щодо задоволення вимоги про стягнення заборгованості за кредитом відносно позичальника і майнового поручителя одночасно. До позовної заяви додаються завірені копії кредитного Договору, виписки з особового рахунку позичальника та інші документи, що підтверджують позовну вимогу банку.

Оригінали документів можуть бути представлені суду за його вимогою лише для огляду.

Якщо у зв'язку з припиненням надходження коштів від позичальника в погашення кредиту буде встановлено, що позичальник вибув і нове місце його проживання невідомо, то при наявності рішення суду про стягнення заборгованості установі банку необхідно негайно звернутися до суду за винесенням ухвали про розшук боржника через органи внутрішніх справ (додаток 13). У випадку смерті позичальника заборгованість по позичці може бути переоформлена на працездатного члена сім'ї за згодою останнього, а також на іншу працездатну особу за її особистою згодою.

При розгляді справ у судах установи банку зобов'язані брати участь у засіданнях через своїх представників як позивачі. У випадках безпідставного відхилення судом поданих позовів установи банку зобов'язані оскаржити ці рішення в строки, передбачені чинним законодавством, а також надіслати вищестоящим установам банку копії всіх рішень по відхилених позовах.

Одержані установами банку виконавчі документи по стягненнях з фізичних осіб повинні невідкладно направлятися судовим виконавцям. Для

стеження (або нагляду) за ходом стягнення боргів з осіб, що відбувають покарання, виконавчі документи повинні направлятися для виконання утримань із заробітків боржників у місцях ув'язнення. Виконавчі листи та виконавчі написи подаються до стягнення негайно. При цьому слід мати на увазі, що згідно з чинним законодавством строк подання до стягнення виконавчих документів та виконавчих написів становить один рік.

Передача виконавчого листа судовому виконавцю для здійснення стягнення або в банк для списання присудженої суми з рахунку боржника перериває перебіг зазначених строків. У цих випадках дія строку виконавчих документів починається знову з моменту повернення їх стягувачу. Якщо стягнення провадиться з громадян, то строк давності переривається також частковим виконанням рішення.

При відсутності відомостей про місце знаходження боржника або майна, що йому належить, виконавчий документ з метою переривання строку давності повинен направлятися судовому виконавцю за останньою відомою адресою боржника. Одночасно повинні бути вжиті всі можливі заходи щодо його розшуку. Відповідальність за своєчасність вжиття заходів щодо стягнення боргів (подання позовів, оскарження неправильних рішень судів, одержання виконавчих листів, направлення виконавчих листів судовим виконавцям або в банк та ін.) несуть керівники установ банку, юрисконсультанти та кредитні працівники.

Нагляд за станом цієї роботи в установах банку та надання консультацій з питань, пов'язаних із стягненням боргів, покладається на начальників та юрисконсультів регіональних управлінь банку.

Із суми виручених коштів погашається борг за процентами та кредитом, а також відшкодовуються витрати по стягненню заборгованості та пеня. Частина коштів, що залишилась, підлягає поверненню позичальнику. Якщо вирученої від реалізації застави (цінностей) суми коштів недостатньо для погашення нарахованих процентів, пені та основного боргу, банк має право пред'явити позов до суду про одержання недостатньої суми з іншого майна боржника (або

майнового поручителя), що необхідно зазначити в кредитному договорі та договорі застави (закладу).

Безнадійна до повернення заборгованість списується згідно з Положенням про порядок визнання і списання безнадійної до повернення кредитної заборгованості юридичних та фізичних осіб в установах АКБ «Правекс-Банк».

Отже, як ми бачимо, в АКБ «Правекс-Банк» механізм споживчого кредитування дуже детально врегульований внутрібанківськими положеннями, що є характерним для великих банків. Передбачені всі можливі ситуації, що можуть виникнути на будь-якому етапі споживчого кредитування та розроблені чіткі програми дій в даних ситуаціях, особливо це актуально при роботі з нестандартними кредитами, коли від кредитного працівника вимагають нестандартних рішень ситуації, що склалася. Такий високий рівень організації процесу кредитування дає підстави зробити висновок про високий рівень кредитних працівників банку та про величезний накоплений досвід на протязі всієї діяльності банку.

2.2. Аналіз кредитного портфелю банку. Оцінка активних операцій банку

Обсяг кредитування фізичних осіб за 2006 рік збільшився, порівняно з 2005 р. у 2,19 рази або в абсолютних цифрах на 451,13 млн. грн. та становив 1 143,28 млн. грн.. Цих показників вдалося досягти завдяки впровадженню різноманітних програм для кредитування громадян:

- Стандартного кредитування під заставу нерухомості, землі, майнових прав на депозит, транспортних засобів – 22,29%;
- Іпотечного кредитування для купівлі житла терміном до 20 років – 37,62%;
- Молодіжного кредитування для купівлі житла терміном до 20 років;
- Кредитування для купівлі автомобілів у розстрочку терміном до 6 років – 19,65%;

- Споживчого кредитування для придбання побутової, аудіо- та відеотехніки терміном до 3 років – 20,44%;
- Ломбардного кредитування – 0,01%.

З початку 2005 року АКБ «Правекс-Банк» активно почав розвивати споживче кредитування бо споживче кредитування є саме найприбутковіша операція для банку. АКБ «Правекс-банк» займає лідируючі позиції серед інших банків в магазинах-партнерах, як по кількості кредитів так і по сумі грошей кредитів. []

Аналіз структури активних операцій ділиться на якісний і кількісний. У випадку здійснення якісного аналізу визначається перелік активних операцій на момент проведення аналізу. У структурі активних операцій банку найбільша питому вагу має кредитна діяльність - 49,4%, у тому числі надання короткострокових кредитів 33,1%. Банк є платоспроможним, оскільки кошти на кореспондентському рахунку в НБУ складають 22,5%. Витрати банку мають незначну питому вагу в структурі активних операцій - 2,7%. Отже, активи банку складаються в основному з позик клієнтів. Безнадійні борги по цих позиках заподіюють банку збитки, особливо в тому випадку, якщо недостатньо забезпечені кредити.

Кредитний портфель - це характеристика структури і якості виданих позичок, класифікованих по визначених критеріях. Одним із таких критеріїв, застосовуваних у практику, є ступінь кредитного ризику. За цим критерієм визначається якість кредитного портфеля. Аналіз і оцінка якості кредитного портфеля дозволяє менеджерам банку управляти його позичковими операціями.[]

Розглянемо основні показники діяльності на прикладі Департаменту споживчого кредитування АКБ «Правекс-банк».

Кредитний портфель департаменту на 01.01.2007 складає 13883,9 тис. грн. Кредити надані під заставу майна на сьогодні дорівнюють 95% від загальної суми кредиторської заборгованості. Незабезпечені кредити складають 3%. []

На протязі 2006 року середньозважена відсоткова ставка за кредитами

зросла, що пов'язане із збільшенням на протязі року облікової ставки НБУ і інфляційними явищами в економіці України. В 2005 році вона становила 64,3%, а в 2006 році – 73,6%. Відхилення середніх процентних ставок централізовано по всіх відділеннях залежить від ряду запропонованих послуг (чим зручніше, тим дорожче).

Для забезпечення своїх активних операцій та підтримки кредитного портфелю в розмірі, що забезпечує прибуткову діяльність з необхідною рентабельністю, департаментом проводиться постійна робота по залученню і мобілізації кредитних ресурсів. З цією метою покращується якість обслуговування клієнтів, розширюються спектри банківських кредитних послуг.

Основні показники діяльності Департаменту споживчого кредитування Банку за останні 3 роки, розглянемо в таблиці 2.2.1

З таблиці видно, що в 2004 році при збільшенні середньоспискової чисельності працівників фонд оплати праці був зменшений на 10,7%. Це призвело до зменшення заробітної плати працівників. В 2006 році був виконаний план скорочення чисельності працюючих в кількості 26 чоловік, також було зменшено фонд оплати праці в порівнянні з 2005 роком на 18,5%., але в 2006 р. витрати значно вищі, ніж в попередніх роках. Темп росту витрат в 2005 році склав 88,5 %, а в 2006 – 145,4%. Темп росту доходів в 2005 році – 89,7%, а в 2006 році – 33,1%. Темпи росту витрат за 2005 та 2006 роки в порівнянні з

Таблиця 2.2.1

Загальні показники діяльності Департаменту споживчого кредитування АКБ «Правекс-банк»

№ п/п	Назва показників	2004р.	2005р.	2006р.	Темпи росту, %	
					В 2005р.	В 2006р.
1	2	3	4	5	6	7
1	Середньоспискова чисельність, чол.	143	148	121	96,5	84,6
2	Об'єм витрат, тис. грн.	4836,7	4281,1	7032,5	88,5	145,4
3	Об'єм доходів, тис. грн.	6005,2	5384,8	7418,7	89,7	123,5
4	Чистий прибуток, тис. грн.	1168,5	1103,7	386,1	94,5	33,1
5	Фонд оплати праці, тис. грн.	630,8	563,3	514,2	89,3	81,5
6	Нормативи ліквідності:					
	Норматив миттєвої ліквідності (Н5)	53,3	58,0	87,2	108,8	163,6
	Норматив загальної ліквідності (Н6)	120,0	105,6	100,3	88,0	83,5
	Норматив співвідношення високоліквідних активів до робочих активів (Н7)	21,0	22,0	23,0	104,7	109,5

2004 роком випереджають темпи росту доходів. Причиною тому є ряд факторів:

- не включення в 2004 та 2005 роках до складу валових витрат податку на прибуток;
- нарахування коштів страхового резерву (в 2005 році формування резерву почалося з липня місяця, а в 2006 році – на протязі усього року);
- нарахування в 2005 році прискореної амортизації;
- віднесення до валових витрат операцій, які в 2004 та 2003 роках здійснювалися за рахунок фондів та ін.

-

Норматив миттєвої ліквідності (Н5)

Норматив розраховується як співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку (Ккр) та в касі (Ка) до поточних зобов'язань (Пр).

Нормативне значення нормативу на протязі останніх трьох років повинне було бути не менше ніж 20%. Можемо сказати, що за цей період норматив виконувався і дорівнював в 2004 році – 53,3%, в 2005 році – 58,0%, а в 2006 році – 87,2%. Норматив в 2005 році збільшився на 8,8%, в 2006 році на 33,9% в порівнянні з 2004 роком. Це говорить про те, що банк здатен забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань.

Норматив загальної ліквідності (Н6)

Розраховується як співвідношення загальних активів банку до загальних зобов'язань.

Нормативне значення цього показника в 2004 році було не менше ніж 75%, в 2005 та 2006 роках не менше ніж 100%. Фактичне значення нормативу ліквідності становило на 01.01.2005р. – 120%, на 01.01. 2006р. – 105,6%, на 01.01. 2007р. – 100,3%. Цей показник значно знизився за останні 2 роки, але при цьому його значення дотримується вимог на протязі 2004 – 2006 р.р.

Норматив співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку (Н7)

Він характеризує питому вагу високоліквідних активів (Ва) в робочих активах (Ра) і розраховується як співвідношення Ва до Ра.

Нормативне значення нормативу Н7 має бути не менш ніж 15% в 2005 році та не менше ніж 20% в 2004 та в 2006 роках. Фактичне значення нормативу співвідношення Ва до Ра становило: в 2004 році – 21%, в 2005 році – 22%, в 2006 році – 23%. Простежується зростання нормативу, тобто збільшення питомої ваги високоліквідних активів в робочих активах.

Можемо зробити висновок, що на протязі останніх трьох років Департамент споживчого кредитування АКБ «Правекс-банку» виконував вимоги НБУ до обов'язкових резервів та нормативи банківської діяльності. А також з 2006 року значно підвищили показники кредитного портфелю за

рахунок споживчого кредитування (розширення сітки продаж кредитних послуг за рахунок магазинів-партнерів).

Стосовно ризиків, які необхідно враховувати при формуванні кредитного портфеля:

1. Кредитний ризик - при якому позичальники можуть бути не в змозі погасити свій борг;
2. Ризик ліквідності - при якому у банку виявиться недостатньо коштів для виконання платіжних зобов'язань у встановлені терміни;
3. Процентний ризик - ризик змін процентних ставок, що негативно позначаються на прибутку банку.

Кредитний ризик повинний контролюватися для підтримки його на відповідному рівні. Цього рівня банк досягає за допомогою знедоленого керування кредитами, а також таких мір:

- кредити даються тільки тим позичальникам, кредитоспроможність яких перевірена і є задовільною;
- кредитна угода складається таким чином, щоб виключити можливість невиконання його умов;
- постійно контролювати виплати відсотків і погашення основної суми боргу; якщо платежі переходять у категорію прострочених, застосовуються відповідні міри.

Зважаючи на те, що найбільша питома вага припадає на кредитну діяльність в активних операціях банку, що є ризикованої для комерційного банку, виникає необхідність в аналізі «кредитного портфеля» банку.

Структура «кредитного портфеля» банку може вважатися задовільною в тому випадку, якщо питома вага кредитів без забезпечення, сумнівних для повернення, прострочених і пролонгованих складає не більш 50%. У такому випадку банк проводить ризиковану кредитну політику.

Основоположним моментом в керівництві кредитним портфелем банку є вибір кредиторів, оцінки якості окремо взятої позички. На даний час приймаються два головних критерії: ступінь заможності повернення позички і

фактичний стан із погашенням раніше виданих позичок. Вони відповідають утриманню першого етапу керування кредитним портфелем.

З погляду забезпечення повернення позичок НБУ пропонує виділити три групи кредитів, що різняться за ступенями ризику.

Перша група - забезпечені позички.

Друга група - недостатньо забезпечені позички.

Третя група - незабезпечені позички.

Другий критерій класифікації відбиває фактичний стан із погашенням раніше виданих позичок. У цьому зв'язку виділяють 5 груп кредитів:

- позички, що повертаються в термін;
- позичка, із прострочена заборгованість терміном до 30 днів;
- від 30 до 60 днів;
- від 60 до 180 днів;
- понад 180 днів.

З урахуванням зазначених критеріїв НБУ пропонує виділяти п'ять груп кредитів, що диференціюється рівнем відрахувань у резервний фонд банку, що відповідає утриманню другого етапу керівництва кредитним портфелем.

Відрахування конкретних позичок, виділених банком, значаться на балансі на кварталні дати, до відповідних груп складає утримання третього етапу керівництва кредитним портфелем.

На четвертому етапі робітники банку визначають структуру кредитного портфеля в розтині класифікованих позичок, тобто сумують усі позички однієї групи й одержують дані обсяги кожної групи, а також кредитного портфеля банку в цілому на відповідну дату.

На п'ятому етапі визначається сукупний ризик кредитного портфеля банку. Для цього сума кредитів по кожній групі примножується на відповідний відсоток ризику.

Шостий етап - аналізуємо чинники, що викликали погіршення якості кредитного портфеля. Такі чинники можуть бути пов'язані як із зміною фінансового стану позичальників, так і з погіршенням заможності повернення

позичок при використанні заставного права, гарантій або страхування.

На сьомому етапі керівництва кредитним портфелем здійснюється формування достатніх резервних фондів.

На заключному (восьмому) етапі керівництва кредитним портфелем менеджери банку на основі розгляду сформованої структури кредитного портфеля і чинників, що викликали її зміну, намічають міри в області кредитної політики банку на перспективу. До них належать: зміни в цільовій спрямованості позичок або сфер вкладення кредитних ресурсів, одержання додаткових гарантій, посилення попереднього і наступного контролю за виконанням умов кредитного договору, поліпшення тих або інших елементів організації кредитного процесу.

Система контролю за якістю кредитного портфеля і факторами ризику.

Внутрішньобанківський контроль за якістю кредитного портфеля і факторами ризику, є одним із найважливіших напрямків внутрішньобанківської роботи. Цю роботу необхідно розглядати не тільки з погляду економічної безпеки банку, у зв'язку з учиненням яких-небудь зловживань його службовцями або несумлінними клієнтами, але і як засіб визначення стану ліквідності банківських операцій, ступеня концентрації їхньої ризикованості, ефективності розміщення власних і притягнутих коштів. Інакше кажучи, аналітичний внутрішньобанківський контроль необхідно розглядати як систему керівництва факторами ризиків, а також як інструмент прогнозування і здійснення ефективної грошово-кредитної політики банку. Як перший, так і другий аспекти внутрішньобанківської системи контролю спрямовані на підтримку стабільної роботи банківського закладу. Але в силу специфіки даної роботи ми розглянемо ці питання через призму економічної безпеки банків у процесі проведення активних кредитних операцій.

Важливість даних питань полягає в тому, що в процесі активних кредитних операцій формується елемент ліквідності кредитного портфеля банків, а за правильно розміщені кредитні ресурси вони одержують відсотки, що є основним джерелом прибутку, формування якісного кредитного портфеля

банку має вирішальне значення для його рентабельної роботи і надійності як партнера у фінансово-господарській діяльності. Запропонована система аналізу може бути використана як робітниками банку для розробки оптимальних систем по керівництву кредитними ризиками і на цій основі удосконалювання кредитної діяльності, так і відповідними контрольно-ревізійними службами при проведенні перевірочних заходів щодо вивчення діяльності банку.

Аналіз кредитної діяльності банку містить:

1. Оцінку ефективності банківських аналітичних систем керівництва кредитними ризиками (розробляється з урахуванням структури і видів кредитних ризиків кредитного портфеля конкретного банку).

2. Оцінку якості можливого ризику, його правильну класифікацію в плані покриття і достатності існуючих резервів для покриття фактичного і потенційного збитку.

3. Прогноз рентабельності проведених кредитних операцій і обґрунтування відповідності прибутку ступеня кредитних ризиків.

4. Визначення ступеня, особливостей і типу концентрації ризиків кредитного портфеля.

Оскільки визначені збитки, пов'язані з кредитами є неминучими, то наявність відповідної системи контролю і процедури прийняття рішень про надання кредитів дає можливість знизити ризик збитків. Прогноз припустимих ризиків кредитних операцій повинний базуватися на системі контролю і процедурі надання, покликаних захищати банківські резерви і капітал, обмежувати ризики до контрольованих рівнів. Ці системи і процедура припускають глибокий аналіз кількісних кредитних чинників, що відповідно відображають якість припустимих ризиків.

Для попередження погіршення якості кредитного портфеля в процесі концентрації тих або інших видів кредитів, у тому числі в залежності від періодичності діяльності, банк повинний оперативно визначати ріст ризиків, і відкоригувати балансову вартість кредитів шляхом створення спеціальних резервів для покриття можливого збитку.

Аналіз кредитних ризиків являє собою оцінку якісних і кількісних факторів платоспроможності окремих позичальників і їхньої сукупності. На основі цього будується прогноз перспектив і методів підтримки ліквідності операцій, що складають кредитний портфель, а при необхідності і санації кредитної діяльності банку.

Внутрішньобанківський процес керівництва кредитними ризиками має чотири основні стадії:

а) Робота банку по організації видачі кредиту. На цій стадії оцінюється, затверджується і документально відображається кредитний ризик, визначається його категорія.

б) Розгляд кредитного ризику. Дана стадія передбачає розробку прогнозу з урахуванням ступеня ризику від моменту видачі кредиту до його повного повернення.

в) Нагляд за боржниками в розтині конкретних угод, ризикованими кредитами і рівнем їхньої концентрації в розтині категорій ризиків.

г) Контроль за процесом погашення заборгованості.

Керівництво кредитними ризиками включає банківські підходи і засоби контролю за кредитною діяльністю і складається з:

1. Кредитної стратегії, що включає кредитну політику і процедуру надання кредитів.

2. Організації роботи персоналу по виконанню кредитних функцій.

3. Внутрішньобанківського контрольного супроводу за наданими кредитами.

4. Урахування кредитів і управлінських систем звітності.

Внутрішньобанківські методи зниження кредитних ризиків

Існує багато різноманітних ризиків, так чи інакше пов'язаних із кредитними ризиками. У банківській практиці їх нараховують понад п'ятдесяти видів, починаючи з ризику простого шахрайства, лжебанкрутства, банкрутства позичальника; відмови його партнерів від платежів за отримані товари, від придбаних або зроблених позичальником товарів; рівня переконцентрації

ризиків у зв'язку з наданням коштів одному позичальнику, розміщення їх в одному секторі економіки; пільгового кредитування родинних дочірніх підприємств; заможності банків і підприємств-позичальників кваліфікованими кадрами й інших чинників, що впливають на ступінь ризику, аж до ряду політичних чинників, таких як військові конфлікти, революції, націоналізація, зміна законодавчої політики тощо.

Слід зазначити, що при правильній організації роботи і взаємодії відповідних служб банку ризики можна зводити до мінімуму, але жоден із ризиків не може бути усунутий цілком. Водночас, надмірна обережність може позбавити банк прибуткових можливостей, що, як уже відзначалося, є основним джерелом його прибутку. З іншої сторони надмірна, непродумана ризикованість створює для банку погрозу загубити не тільки прибуток у виді відсотків за надані кредити, але і кредитні кошти. Для більш повного їхнього урахування в процесі застосування вичленуємо найбільш важливі, внутрішньобанківські методи зниження кредитних ризиків.

Перший метод зниження кредитних ризиків: вибір менш небезпечних видів і режиму проведення активних кредитних операцій у залежності від рівня надійності позичальника і ряду інших чинників.

Другим методом зниження кредитних ризиків є лімітування витрати позичальником кредитних коштів.

Третім методом зниження кредитних ризиків є диверсифікація позичок.

2.3. Аналіз кредитоспроможності позичальника

Для визначення фінансового стану позичальника рекомендується вивчити його місячні доходи і витрати.

Вивчення платоспроможності позичальника здійснюється на підставі таких документів:

- довідки з місця роботи позичальника про стаж роботи на підприємстві, розміри заробітної плати і утримань з неї (виплати податків, погашення

позичок у тому числі за товари, придбані в розстрочку, утримання аліментів та інших стягнень). У приватного підприємця - декларації про доходи, що завірена податковою інспекцією (адміністрацією). У пенсіонерів – довідки про розмір пенсії з органу, що призначив пенсію;

- книжки по розрахунках за комунальні послуги, квартирну плату;
- документів, що підтверджують прибутки по вкладах, цінних паперах;
- інших документах, що підтверджують інші доходи та витрати позичальника та його сім'ї (довідка з місця постійної роботи чоловіка (дружини) із зазначенням отримуваного доходу (середньомісячного заробітку) і розміру відрахувань з нього; розрахункові документи, що підтверджують витрати по утриманню дітей в дошкільних установах, плату за навчання).

Один з основних показників, які підтверджують платоспроможність позичальника - фінансова та соціальна стабільність. При всіх рівних умовах перевага віддається клієнту, який має більш надійні доходи, тривалий час роботи на підприємстві і проживання у даній місцевості.

При здійсненні оцінки фінансового стану позичальника – фізичної особи мають бути враховані:

- соціальна стабільність клієнта, тобто наявність власної нерухомості, цінних паперів, постійної роботи, сімейний стан, час проживання у даній місцевості;

- вік та здоров'я клієнта;
- загальний матеріальний стан клієнта, його доходи та витрати;
- інтенсивність користування банківськими позиками у минулому та своєчасність їх погашення і відсотків за ними, а також користування іншими банківськими послугами;

- зв'язки клієнта у діловому світі, тощо.

Оцінка фінансового стану позичальника здійснюється за допомогою таких коефіцієнтів та факторів:

- коефіцієнт платоспроможності позичальника $K_{пп}$;
- коефіцієнт платоспроможності сім'ї $K_{пс}$;

- вік позичальника;
- наявність власної нерухомості ВН;
- наявність постійної роботи ПР;
- безперервний трудовий стаж;
- погашення кредитів у минулому.

На підставі наданих документів визначаються:

• середньомісячні доходи позичальника (МД) та його сім'ї (МДС) з урахуванням заробітної плати, відсотків по вкладах, облігаціях та інших цінних паперах, доходів від іншої діяльності;

• середньомісячні витрати позичальника (МВ) та його сім'ї (МВС) з урахуванням розмірів сплачуваних податків, відрахувань від заробітної плати на сплату аліментів, погашення раніше одержаних позичок, страхових, комунальних та квартирних платежів та ін.

Для зручності здійснення розрахунків платоспроможності (Кпп і Кпс) позичальника можна використати макет таблиці, що приведена в додатку 1:

Коефіцієнт платоспроможності (Кпп)

Коефіцієнт платоспроможності позичальника розраховується як відношення середньомісячного доходу (МД) до суми середньомісячних витрат (МВ) та місячних платежів по кредиту та відсотках .

$$K_{пп} = \frac{MD}{M_{пп} + MB} \quad (2.3.1)$$

де Кпп - коефіцієнт платоспроможності;

МПП - місячні платежі по позичці включаючи відсотки (в розрахунок береться позичка, яку передбачає одержати позичальник).

Коефіцієнт платоспроможності характеризує здатність позичальника забезпечувати своєчасні розрахунки.

Теоретичне значення коефіцієнта платоспроможності Кпп - не менше 1.3

При визначенні коефіцієнта платоспроможності враховано, що відповідно

до діючого порядку судові органи, як правило, виносять рішення про утримання за виконавчими листами суми з розрахунку, що загальна сума утримань з доходу позичальника не повинна перевищувати 50 відсотків його доходу.

Зважаючи на те, що реальні місячні доходи позичальника - це лише частина місячного доходу його сім'ї, а витрати, що враховуються при розрахунку платоспроможності, розподіляються на всіх членів сім'ї, то дохід на кожного працюючого члена сім'ї буде більший, а витрати - менші, ніж у наведеному вище розрахунку. З іншого боку, витрати позичальника на будівництво, придбання чи ремонт житла та інших будов також не можна розглядати як його власні витрати, а тільки як загально сімейні. Тому при оцінці фінансового стану позичальника використовується коефіцієнт платоспроможності сім'ї (Кпс). За сім'ю приймається тільки дві особи - чоловік та дружина. Цей показник враховується при наявності поручительства одного з них.

При такому підході один із членів сім'ї буде позичальником, а другий - його поручителем. Обидва вони несуть солідарну відповідальність за своєчасне і повне повернення кредиту та сплати відсотків.

Коефіцієнт платоспроможності сім'ї (Кпс)

Коефіцієнт платоспроможності сім'ї обчислюється із співвідношення місячного доходу сім'ї до всіх місячних витрат, включаючи витрати по позичці.

$$Кпс = \frac{МДС}{МВС + МПП} \quad (2.3.2)$$

де МДС - місячний дохід сім'ї;

МВС - місячні витрати сім'ї;

МПП - місячні витрати по позичці (у розрахунок приймається позичка, яку планує одержати позичальник).

Теоретичне значення Кпс повинно бути не менше 1,5

У разі, якщо позичальник не має сім'ї або відсутнє поручительство члена сім'ї, коефіцієнт $K_{пс}$ не визначається. При оцінці фінансового стану позичальника $K_{пп}$ множиться на 2.

Вік позичальника (ВП)

ВП може набувати таких значень:

ВП = 2 - якщо вік клієнта від 25 до 50 років;

ВП = 1 - якщо вік клієнта менше 25 років або більше 50 років.

Наявність власної нерухомості ВН

ВН може набувати таких значень:

ВН = 2 - при наявності власної нерухомості;

ВН = 1 - нерухомість знаходиться у власності іншого члена сім'ї;

ВН = 0 - не має власної нерухомості.

Наявність постійної роботи ПР

ПР може набувати таких значень:

ПР = 2 - при стажі роботи на постійному місці понад 2 роки;

ПР = 1 - при стажі роботи на постійному місці від 0.5 до 2 років;

ПР = 0 - при стажі роботи менше 6 місяців.

Безперервний стаж роботи (БС)

БС може набувати таких значень:

БС = 2 - при безперервному стажі роботи понад 10 років;

БС = 1 - при стажі роботи на постійному місці від 5 до 10 років;

БС = 0 - при стажі роботи менше 5 року.

Погашення кредитів у минулому (ПМ)

ПМ може набувати таких значень:

ПМ = 2 - при погашенні кредитів без проблем;

ПМ = 1 – при погашенні кредитів після відстрочки або позичальник не користувався кредитами у минулому;

ПМ = 0 - при простроченому кредиті або якщо позичальник ухиляється від відповідальності.

Для визначення узагальненого показника фінансового стану позичальника необхідно:

- розраховані за викладеною методикою показники занести до таблиці зображену в додатку 2;
- значення кожного показника помножити на вагоме значення;
- знайти суму всіх значень.

Після визначення узагальненого показника визначається клас позичальника за рейтинговою шкалою.

Проаналізуємо кредитну заявку клієнта Іванова Івана Івановича, первинні дані про якого наведені нижче в табл. 2.3.1, 2.3.2. Даний позичальник подав заяву на отримання кредиту на купівлю музичного центру в розмірі 1960 грн. терміном на 1 рік. На даний момент в банку рівень відсоткової ставки по таким кредитам знаходиться на рівні 20% річних. В якості застави клієнт надає свій валютний депозит. Оскільки 90% депозиту даного позичальника складають \$ 1350.

Таблиця 2.3.1

Первинні дані позичальника - фізичної особи Іванова Івана Івановича

№ п/п	Показник	Значення
1	Вік позичальника (роки)	31
2	Стаж роботи (роки)	8
3	Безперервний стаж роботи (роки)	8
4	Розмір заробітної плати (грн.)	900
5	Комунальні та квартирні витрати (грн.)	156
6	Плата за користування автомайданчиком (грн.)	60
7	Плата за користування супутниковим телебаченням (грн.)	10
8	Депозитний рахунок в Ощадбанку (\$)	1500
9	Річна ставка по депозиту у валюті (%)	16
10	Сімейний стан	н/о дітей не має
11	Наявність кредитної історії	відсутня
12	Стаж роботи на постійному місці (роки)	8
13	Наявність власної нерухомості	2-х кімнатна кв-ра

Тобто можна зробити висновок, що даний кредит буде забезпечений заставою в достатній кількості. Далі використовуючи рейтингову оцінку класу позичальника визначимо чи можна даному позичальнику надати кредит чи ні.

Таблиця 2.3.2

Доходи та витрати позичальника (сім'ї)

№ п/ п	Доходи	Пози чаль ник	Член сім'ї (пору читель)	Витрати	Позичал ьник	Інший член сім'ї (пору читель)
1	2	3	4	5	6	7
1	Заробітна плата	900	-	Прибутковий податок	165,55	-
2	Доходи від заощаджень та цінних паперів	78,4	-	Аліменти	-	-
3	Інші доходи (зазначити конкретно)	-	-	Щомісячні платежі по раніше одержаних позичках	-	-
4		-	-	Платежі за товари, придбані в розстрочку	-	-
5		-	-	Комунальні платежі	156	-
6		-	-	Щомісячні платежі по страхуванню	-	-
7		-	-	Інші витрати (плата за навчання, дит.садок та ін.)	79	-
8	Разом доходів	978,4	-	Разом витрат	400,55	-
9 *	Всього доходів (ряд.8 кол. 3+4)	978,4		Всього витрат (ряд.8 кол. 6+7)	400,55	

* використовується при визначенні Кпс

В результаті рейтингової оцінки позичальник, Іванов Іван Іванович має бал рівний 32,15 тобто він потрапив в категорію позичальників класу А, тобто ми маємо справу з фізичною особою з дуже стійким фінансовим станом, якій

можна дозволити у видачі кредиту. Для порівняння розрахуємо інтегрований показник кредитоспроможності який використовується АКБ «Правекс-банк» (див. табл. 2.3.3). Розрахункове значення інтегрованого показника становить 50,35 (див. табл. 2.3.4), що теж нашого позичальника відносить до позичальників класу А, але коефіцієнт платоспроможності позичальника в даному випадку у нас становить 1,61, а методика розрахунку інтегрованого показника вимагає щоб його значення було не меншим за 2. Аналізуючи ж кредитоспроможність позичальника за скоринг - формуляром, який використовується в німецькому банку він отримав 112 балів, це свідчить про те, що кредитний працівник приймає самостійно позитивне рішення про видачу кредиту. Використовуючи ж методику оцінки кредитоспроможності одного з російських банків отримаємо наступний результат (див. табл. 2.3.5). А оскільки сума кредиту даного позичальника становить 1960 грн., а розрахункова - 2080,26 грн., то даному позичальнику можна надати кредит згідно з умов його заявки. Для більшої повноти скористаємося методикою скоринг - аналізу стану позичальника фізичної особи за моделлю запропонованою Дюраном (див. розділ 1). Розрахунки наведені в таблиці 2.3.6.

Отже, як ми бачимо, даний позичальник за цією методикою отримав 1,912 бали, а оскільки всі позичальники, які отримали сумарний бал, який перевищує 1,25 відноситься до групи помірному ризику, тобто такими позичальникам можна надати кредит.

Отже використавши рейтингову методику оцінки, що використовується в «Правекс-банку», для оцінки кредитоспроможності позичальника - фізичної особи та рейтингові методики оцінки кредитоспроможності інших банків можна зробити висновок про те, методика оцінки кредитоспроможності в АКБ «Правекс-банк» розроблена на високому рівні. Свідченням тому є аналогічні отримані результати з використанням інших методик провідних західних банків, які вдосконалювали свої методики протягом декількох десятиліть. Про це також свідчать нещодавні результати перевірки німецькими банкірами пакету кредитних документів, які було прийнято в банку. За підсумками яких

методичну базу з кредитування було оцінено, як таку, яка написана на високому європейському рівні.

Таблиця 2.3.3

**Визначення інтегрованого показника фінансового стану
позичальника.**

№ п/п	Назва показника	Ваго- мість	Розрахун- кове значення показника	Значення показника з урахування м вагомості (гр.4*гр3)
1	Коефіцієнт платоспроможності позичальника (Кпп)	8	1,61	12,88
2	Коефіцієнт платоспроможності сім'ї (Кпс)	7	1,61	11,27
3	Вік позичальника (ВП)	1	2	2
4	Наявність власної нерухомості (ВН)	1	2	2
5	Наявність постійної роботи (ПР)	1	2	2
6	Безперервний стаж роботи (БС)	1	1	1
7	Погашення кредитів у минулому (ПМ)	1	1	1

Таблиця 2.3.4

Визначення інтегрованого показника фінансового стану позичальника

№ п/п	Назва показника	Теоретич. значення	Вагомість показник а	Розрахунок значення показника	Розрахунок значення з урахув. вагомості
1	2	3	4	5	6
1	Коефіцієнт платоспроможності позичальника Кпп	Не менше 2,0	8	1,61	12,88

Закінчення таблиці 2.3.4.

1	2	3	4	5	6
2	Коефіцієнт платоспроможності сім'ї Кпс	Не менше 2,0	7	1,61	11,27
3	Коефіцієнт забезпечення Кз	Не менше 1,5	10	2,12	21,2
4	Наявність власної нерухомості ВН	1	3	1	3
5	Наявність постійної роботи ПР	2	1	2	2
Всього					50,35

Таблиця 2.3.5

Оцінка кредитоспроможності за російською методикою

№ п/п	Показник	Значення
1	Середньомісячний дохід за останні шість місяців, мінус всі обов'язкові платежі (Дч) (грн.)	577,85
2	Коефіцієнт, який змінюється в залежності від значення Дч (К)	0,3
3	Термін кредитування в місяцях (Т)	12
4	Платоспроможність ($P = Дч * К * Т$) (грн.)	2080,26

Таблиця 2.3.6

Аналіз кредитоспроможності позичальника з використанням моделі

Дюрана

№	Показник	Оцінка (бали)
1	Вік	0,11
2	Термін проживання в даній місцевості	0,42
3	Стать	0
4	Професія	0,16
5	Робота в галузі	0
6	Зайнятість	0,472
7	Наявність рахунку в банку	0,4
8	Володіння нерухомістю	0,35
9	Сумарний бал	1,912

В кінці проведення аналізу можна сказати, що в цілому процес кредитування фізичних осіб в АКБ «Правекс Банк» відповідає не тільки стандартам і нормативам встановленими НБУ та українським законодавством, а й навіть заслуговує високої оцінки зі сторони світової банківської еліти. Свідченням цього також є результати дослідження проведені мною в цій частині. Коли брали до розгляду дані конкретного позичальника і аналізували їх різними методами та методиками різних банків, в тому числі й західних, на предмет кредитоспроможності, тобто можливості надання кредиту цьому конкретному позичальнику. І в результаті аналізу по всім методикам були отримані однакові результати. Тобто методика аналізу кредитоспроможності фізичної особи -позичальника, розроблена спеціалістами відділу методології АКБ «Правекс-Банк» не гірша за ті, які використовують провідні банки світу. Результати мого дослідження також підтверджують результати перевірки спеціалістів німецького ощадного банку, ціллю яких було перевірити стан методологічного забезпечення кредитної діяльності АКБ «Правекс-банк».

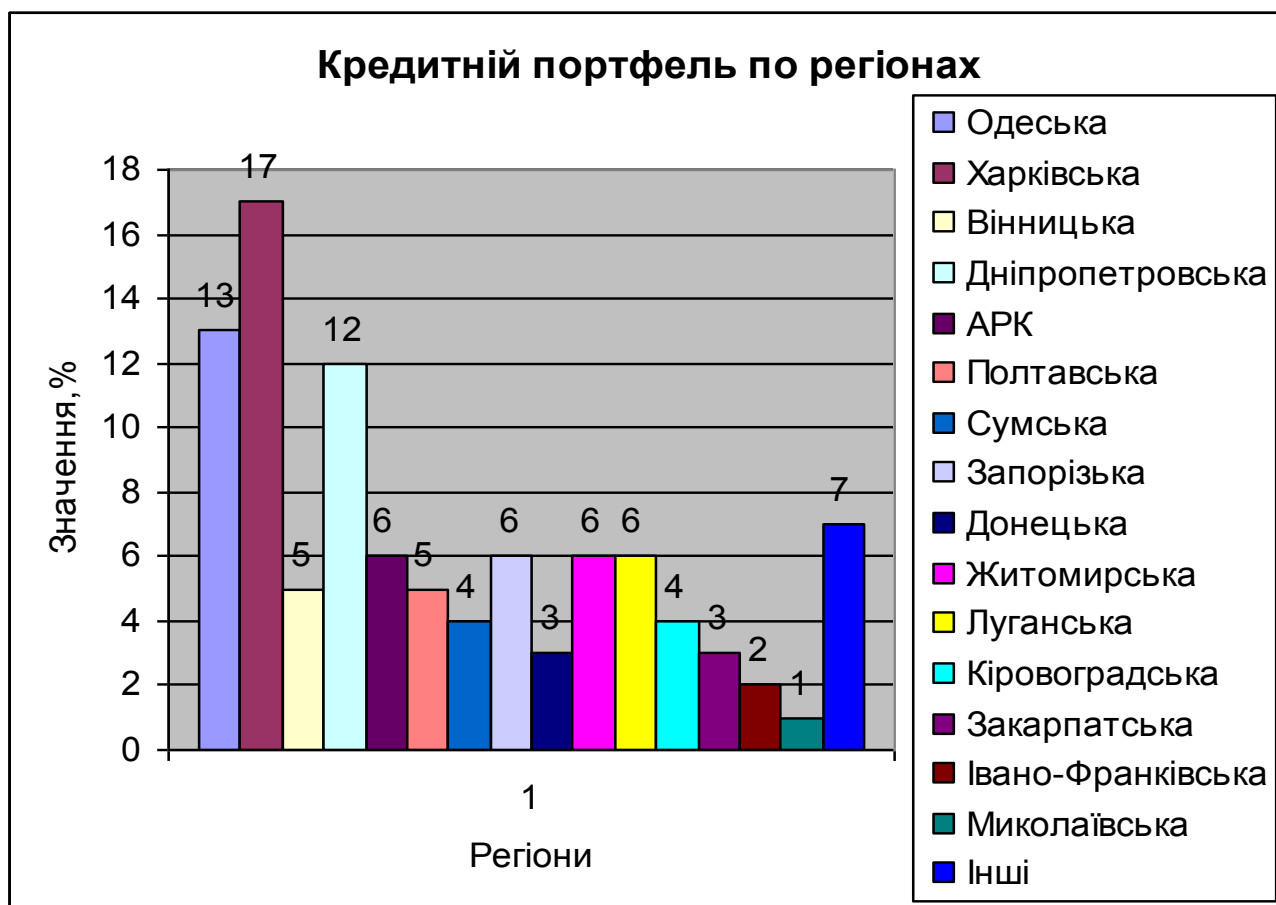
Проаналізувавши дані кредитного портфелю, я можу зробити висновок, що незважаючи на дуже скрутне становище в країні, а саме несприятливу як економічну так і політичну ситуацію як в країні так і в банківській системі, кредитування фізичних осіб все ж таки проводиться, хоча й не рівномірно по всіх регіонах.

З урахуванням розширення мережі філій і відділень АКБ «Правекс-Банк» (більше 540 філій та відділень по всій Україні) необхідно відзначити і регіональну структуру кредитного портфеля. Кредити філій та регіональних відділень на 01.01.2007р. складали 33,25% або 473,98 млн.грн. в абсолютних числах.

Співвідношення Київ-регіони та кредитний портфель у розрізі областей мають такий вигляд:

66,75% - Київ та Київська область;

33,25% - Регіони. (див.графік 1)

Графік 2.3.1. Кредитний портфель по регіонах

Найбільшими темпами розвивається споживче кредитування. Обсяг кредитів виданих фізичним особам збільшився. Ріст простроченої заборгованості в даному регіоні йде темпами значно нижчими, чим приріст самого обсягу кредитів. Отже, це ще раз підтверджує те, що є перспективи для розвитку споживчого кредитування в Україні, тільки для цього прикласти зусилля не тільки самих банківських установ, а й збоку держави у вигляді певних пільг, як для самих банків так і для окремих верств населення. Потрібне започаткування спеціальних програм з метою покращення соціального стану певних категорій населення на державному рівні із застосуванням механізмів споживчого кредитування.

3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ НА УКРАЇНІ

3.1 Оцінка сучасного стану споживчого кредитування на Україні

Оцінюючи теперішній стан споживчого кредитування в нашій країні слід його порівнювати не тільки з станом споживчого кредитування у високо розвинутих західних країнах, а й звернути увагу на основний недолік – дорогі кредити для населення. А щоб банк міг видати кошти під невисоку процентну ставку, йому потрібно привернути до себе кошти на довгий термін, та ще й під невисокі відсоткові ставки. На даний момент у банків з українськими інвестиціями дорогі кошти, та й населення в даний момент не з великим заохоченням вкладає кошти в банк на тривалий термін, хоча довіра до АКБ «Правекс-банк» з кожним днем зростає. Тобто в даний момент ситуація з коштами більш сприятлива, що надає змогу Правекс-банку зменшити відсотки по кредитах для громадян. Так кредитуванням населення на невідкладні потреби займається майже кожен банк, який працює з фізичними особами. Але не всі банки надають умови, які б влаштовували середнього громадянина. Причинами цього є те, що у більшості банків відсотки сягають розміру 50 – 80% річних, а термін від декількох місяців до півроку, максимум рік. Хоча є й винятки, наприклад, АКБ «Правекс-банк» видає кредити на невідкладні потреби від 0% -36 % річних на термін до трьох років, в залежності від пакету, акції та категорії позичальника. Саме такі умови дають змогу на даний час придбати все, що забажають громадяни і стає все більш доступними до більшої маси населення.

На даний момент існує ряд проблем та пропозицій які потребують рішення:

- Заборгованість, якщо заставою є побутова техніка, меблі, мобільні телефони порівняно з іпотекою не можливо компенсувати в певному обсязі Банку (витрати на покриття судових чи інших витрат, пов'язаних із зверненням

стягнення на предмет застави та його реалізацією, відшкодування витрат, коли Банк відповідно до умов або у зв'язку з необхідністю змушений нести витрати по утриманню і збереженню предмета застави, робота працівників Банку та інші). Товари тривалого використання втрачають свою вартість на протязі використання, за рахунок амортизації. Вилучені кошти з продажу товарів не покриє всіх затрат Банку, а щодо іпотеки, Банк завжди покриє свої затрати за рахунок постійного росту цін на нерухомість;

- Недолік законодавства в Україні по притягненні аферистів та боржників;
- Відсутність спільної бази між Банками та Державними органами на порядок обміну інформацією про неблагонадійних клієнтів, боржників, фірм-аферистів.
- Рівень злочинності пов'язаний з махінаціями відносно споживчого кредитування значно зріс та інші.

З цього можна зробити висновок, що для нормальних взаємовідношень між клієнтами та Банками потрібно дуже терміново вирішувати вище наведені проблеми.

Підводячи підсумок аналізу ситуації споживчого кредитування в Україні, слід зазначити, що незважаючи на всі проблеми, досягнутий дуже помітний прогрес у розвитку споживчого кредитування в цілому. Інтерес банків до цих операцій пояснюється, по-перше, існуючим вже сьогодні реальним платоспроможним попитом на всі види споживчого кредитування і, по-друге, передбаченням у майбутньому величезного ринку для споживчих кредитів і усвідомленням того що саме сьогодні можна зайняти на ньому гарну позицію. Що ж стосовно перспектив розвитку споживчого кредитування то, на мою думку, саме в розвитку споживчого кредитування АКБ «Правекс-банк» знайшов чималий потенціал для свого розвитку. Тому останнім часом є дуже помітна агресивна політика по захопленню ринку споживчого кредитування та зайняття лідируючих позицій серед інших банків та кредитних організацій. Настільки добрий результат АКБ «Правекс-банк» дає чітка організованість та

жорстка внутрішня політика персоналу. Над розвитком споживчого кредитування працюють цілі відділи та спеціалісти споживчого кредитування безпосередньо на відділеннях АКБ «Правекс-банк», такі як економісти, старші менеджери, замісники директорів з споживчого кредитування. Стрімкий напрямок в розвитку споживчого кредитування направлений на створення нових продуктів (пакетів, такі як пакет «Стандартний», «Лояльний», «Легкий», «Супер Легкий», «Готівка», «Власні потреби», «Акційний», «Навчання», через кредитні картки «Овердрафт» та інші) для задоволення потреб всіх верств населення, але з більшою орієнтованістю на рівень нижче середнього (пенсіонери, працюючі інваліди, малозабезпечені сім'ї та інші), щоб кредит був доступний кожному. Для цього створюються нові продукти кредитування над якими працюють і вдосконалюють вже існуючі. Але для цього потрібні цілеспрямовані зусилля не тільки зі сторони банків, а й зі сторони держави, як у наданні певних пільг банкам, що займаються споживчим кредитуванням, так і в наданні субсидій певним категоріям населення для придбання розстрочок, створенні відповідної нормативної бази, яка б обмежила ризики банків по цим операціям, створення Державного агентства, яка б займалося безпосередньо всіма видами споживчого кредитуванням тощо.

Наданий момент стан споживчого кредитування в АКБ «Правекс-банк» знаходиться на етапі стрімкого розвитку і має вагомі перспективи порівняно з іншими комерційними банками України. АКБ «Правекс-банк» має ряд переваг перед іншими банками України з споживчого кредитування:

1. Кредит надається без початкового внеску;
2. Для нашого Банку не принципова наявність прописки по місцю знаходження філіалу, відділення або магазину в якому оформляється кредит;
3. Потребується мінімальний пакет необхідних документів для оформлення споживчого кредиту (в залежності від пакету);
4. Мінімальний час на оформлення кредиту 15 хвилин від подачі необхідного пакету документів;
5. Існують пільги для Позичальників при повторному зверненні за

споживчим кредитом;

6. При оформленні кредиту сумою більше ніж на 500 дол. США, існують додаткові можливості (оформлення пластикової картки «Visa Electron» або «Cirrus Maestro» всього за 1 дол. США);

7. Існує можливість отримання кредиту не тільки на відділенні або філіалі, а й в магазині та через Інтернет;

8. Кількість магазинів-партнерів з якими Банк працює по програмі споживчого кредитування більше 10000 по всій території України;

9. Наш Банк кредитує всі види товарів, послуг та готівку;

10. Дострокове погашення кредиту без штрафних санкцій;

11. Можливість отримати гроші готівкою по вигідних умовах при повторному зверненні кредиту, при умові позитивної кредитної історії;

12. Відсотки нараховуються за фактичний час використання кредиту;

13. Сплачувати за кредит без додаткових виплат в будь-якому з 400 відділень та філіалів;

14. Оплату за кредит може вносити не тільки позичальник (родичі, друзі та інші) та інші.

Також при моніторингу умов та тарифів банків-конкурентів з програми споживчого кредитування, умови АКБ «Правекс-банк» є одними з найпривабливіших для населення.

3.2. Основні напрямки розвитку споживчого кредитування на Україні

Проаналізувавши сучасний стан розвитку споживчого кредитування на ринку України можна виділити основні напрямки розвитку споживчого кредитування населення України. Так розвивати потрібно насамперед короткострокове кредитування населення під купівлю товарів народного споживання довгострокового користування. Пов'язано це з тим, що при даному виді кредитування банк отримує більшу долю доходу, але несе більший ризик, бо терміни кредитування невеликі (до 1 року), низькі вимоги до потенціальних

клієнтів. Таке споживче кредитування буде орієнтовано в основному на середній прошарок населення. Основне і єдине завдання АKB «Правекс-банк» стрімке та агресивне захоплення ринку споживчого кредитування України, також задоволення потреб громадян. Для здійснення цих цілей розроблена схема розвитку споживчого кредитування, яка досить успішно дозволяє розвивати споживче кредитування в Україні. Але існує ряд проблем, які потребують негайного рішення та прийняття мір, як Банком так і законодавством та урядом України. В результаті звернення на порядок стягнення предмету застави в споживчому кредитуванні є такі проблеми:

- Повернення коштів при не виконанні позичальником своїх зобов'язань;
- Швидка амортизація застави з часом;
- Не можливість покриття затрат банку і повернення кредиту, процентів, пені та інші витрати, якщо заставою є побутова техніка, меблі, мобільні телефони порівняно з іпотекою не можливо компенсувати Банку (витрати на покриття судових чи інших витрат, пов'язаних із зверненням стягнення на предмет застави та його реалізацією, відшкодування витрат, коли Банк відповідно до умов або у зв'язку з необхідністю змушений нести витрати по утриманню і збереженню предмета застави, робота працівників Банку та інші).
- Недолік законодавства в Україні по притягненні аферистів та боржників;
- Відсутність спільної бази між Банками та Державними органами на порядок обміну інформацією про неблагонадійних клієнтів, боржників, фірм-аферистів та інші.

Отже, можна зробити висновок що для нормальних взаємовідношень між клієнтами та Банками потрібно дуже терміново вирішувати вище наведені проблеми. Але незважаючи на всі проблеми, досягнутий дуже помітний прогрес у розвитку споживчого кредитування в цілому. Саме в розвитку споживчого кредитування українські банки знайдуть чималий потенціал для власного розвитку.

Серед конкретних мір, що можуть бути прийняті урядом, можна вказати

такі:

1. Заходи для зниження кредитного ризику, тобто ризику того, що позичальник не поверне кредит:

- Створення для кредитора реальної можливості обертання стягнення і вилучення застави; створення ефективної судової системи швидкого розгляду справ, пов'язаних з обертанням стягнення.
- Створення надійної системи законодавства й інших прав, із метою зменшення ризику появи непередбачених прав для кредитора.
- Створення єдиної бази між всіма Державними установами, ДНАУ, Національним банком України, комерційними банками, всіма підприємствами, тощо, на порядок працевлаштування, надання послуг, пільг, субсидій та інших послуг і благ для громадян з поганою кредитною історією (зайняття низьких посад на підприємствах-роботодавцях або взагалі відмова в працевлаштуванні, відмова в наданні послуг та інше).
- Створення відповідного та діючого законодавства для обґрунтованого покарання аферистів та злодіїв.

Очевидно, що необхідність забезпечення можливості вилучення закладеного майна у випадку не повернення позички і виселення позичальника має принципове значення для споживчого кредитування. Особлива увага, що виявляється судами до цієї проблеми, дозволить зробити право вилучення майна реальністю.

Основну занепокоєність кредиторів викликає те, щоб покупець мав чистий титул власності на майно або послугу, що він одержує, і, щоб покупець розумів та усвідомлював, які обов'язки на себе взяв, а також виконував їх вчасно та в повному обсязі.

На рівні суб'єктів України необхідно провести заходи щодо організації практики судового розгляду справ про обертання стягнення майна придбаного в кредит, та іншого майна якщо не вистачає коштів для погашення кредиту, заборгованих відсотків, пені та інших заборгованостей. Обласна адміністрація разом із судовою та іншими правовими системами могли б призначати

визначених судів для заслуховування справ, пов'язаних із заборгованостями, і забезпечити пріоритетний розгляд таких справ (звичайно при умові документального підтвердження заборгованості боржника).

2. Заходи для зниження ризику процентної ставки, тобто ризику того, що вартість використовуваних кредитором коштів зросте в більшому ступені, чим процентна ставка по виданих кредитах, приводячи в такий спосіб до втрат банку по цих позиках.

- Заохочення використання індексованих інструментів кредитування, придатних для економік, схильних до інфляції, а також інструментів із відстрочкою платежів;

- Розробка надійних, що користуються довірою населення індексів для їхнього застосування в цих інструментах.

Для зниження ризику процентної ставки використовуються різноманітного види індексів, що дозволяють уникнути фіксованого відсотка по кредитах. Ідеальним індексом, що цілком запобігає для банку даний вид ризику, є індекс вартості фондів даного конкретного банку. Однак, на практиці важко домогтися довіри позичальників до такого типу індексу, тому банки намагаються замінити його, по-перше, більш суспільно визнаними показниками, по-друге, що максимально відбивають динаміку ринкових процентних ставок. Відповідно до даної цілі показники зміни обмінного курсу долара США або мінімальної заробітної плати відповідають першому критерію, проте не відповідають другому.

Порівнянний аналіз динаміки в Україні ринкової процентної ставки (наприклад, вимірної по ставці міжбанківських кредитів) і обмінного курсу долара США за останні 3 року наочно демонструє їхня невідповідність. Аналогічний висновок можна зробити і щодо відповідності динаміки ринкової процентної ставки зміні ставки Національного банку й інфляція (рівня споживчих цін, наприклад).

Що стосується індексу мінімальної заробітної плати, то цей показник змінюється на основі політичних рішень, періодичність і розмір його змін

мають дуже віддалений зв'язок із зміною ринкової процентної ставки.

Інструмент, який заснований на індексі ринкової процентної ставки, наприклад, міжбанківської процентної ставки, практично цілком дозволяє банку уникнути ризику процентної ставки. Проте його використання потребує наявності доступного і надійного показника ринкової процентної ставки, що вселяв би довіру і позичальнику, і кредитору.

Тому ключовим питанням є розробка і доведення до позичальників на держави системи надійних показників, що відбивають зміну ринкової процентної ставки, що використовувалися б банками в інструментах, що індексуються.

3. Заходи для зниження ризику посередника, тобто ризику того, що з банків, що надали позики, почнеться відтік засобів, використаних для фінансування цих кредитів до настання терміна їхнього погашення або що при наданні позик типу ІРВП, що передбачають визначену відстрочку платежів, знижений процентний прибуток по таких кредитах на початковому етапі їхній погашення утруднить для банку виплату відсотків своїм вкладникам. З цією ціллю необхідно:

- заснувати на рівні держави спеціальний інститут (Державне агентство по споживчому кредитуванню) для допомоги в вирішенні проблеми ліквідності, кошти якого давалися б на ринкових умовах;
- створити систему заохочення використання банками найбільше доступних для позичальників кредитів із відстрочкою платежу шляхом придбання їх Державним агентством;
- сформувати систему заохочення Державного Пенсійного Фонду й інших позабюджетних фондів до придбання по ринкових цінах цінних паперів, забезпечення кредитами;

Особливістю позик, що індексуються, є перенос частини платежів по ним із раннього на більш пізній етап кредитного періоду, коли позичальнику, чий прибуток збільшиться, буде легше здійснювати платежі. Приклад: кредит береться на строк більше одного року на ремонт житла. Ремонт житла, як всім

відомо, має додаткові витрати і як правило після ремонту сімейний бюджет значно послаблений, що вимагає певного періоду для фінансової реабілітації родини. Вихід наступний: зробити відстрочку платежу по процентах і суді на термін до 6 місяців; виплати по кредиту проходять пізніше, в трохи більшому розмірі але без значного удару по сімейному бюджету, так як родина позичальника і сам позичальник вже оговтались від значних затрат на ремонт і більш спроможні до оплат за кредитом. Через відстрочку платежів баланс кредиту збільшується. Але це призводить до того, що на початку кредитного періоду банк має менше коштів для виплати відсотків по депозитах і що вилучаються внесків. У результаті він може зіткнутися з проблемою ліквідності. Проте подібна проблема може виникнути лише в тому випадку, якщо банк буде тримати значну частину своїх активів (більш 30%) у формі кредитів аналізованого виду.

Пенсійні фонди і страхові компанії в перспективі повинні мати у своєму розпорядженні значні ресурси для інвестування. При цьому їхня потреба в ліквідних коштах може бути досить точно передбачена по роках. З цієї причини вони можуть мати порівняльні переваги в довгостроковому інвестуванні. Тому однієї з можливих сфер вкладення коштів цих інститутів можуть стати споживчі та іпотечні кредити.

Оскільки вище було переконливо доказано, що споживче кредитування є дуже важливим і перспективним напрямком для розвитку діяльності банку, то на мою думку як раз доречно буде надати рекомендації банку стосовно роботи з населенням по програмі споживчого кредитування.

Споживчий кредит - це кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам-резидентам на придбання споживчих товарів та послуг, як правило під заставу придбаного товару і дозастави (іншого майна) і який погашається поступово.

Третя особа (поручитель) - особа, яка бере на себе зобов'язання, щодо погашення кредиту позичальника за якого ручається в повному обсязі, у разі не виконання позичальником зобов'язань перед банком. Дані зобов'язання

підтверджується відповідним договором поруки.

Споживчий кредит характеризує відносини між кредитором і позичальником з приводу фінансування кінцевого споживання. Як згадувалося нижче, призначення споживчого кредиту – задоволення споживчих потреб широких верств населення. Видача споживчого кредиту населенню, з одного боку, збільшує його поточний платоспроможний попит підвищує життєвий рівень, а з іншого - прискорює реалізацію товарних запасів, надання послуг.

Предметами споживчого кредитування може бути предмети особистого використання, головним чином, достатньо дорогі товари.

Всі умови обов'язково треба зазначити в кредитному договорі та договорі застави. В кредитному договорі та договорі застави повинні чітко оговорені всі пункти договору і підписані з обох сторін та в двох екземплярах, один Банку, інший позичальнику і поручителю.

Заставою забезпечується відшкодування Банку суми боргу за грошовим зобов'язанням повністю або в частині, передбаченій договором, у разі не виконання зобов'язань за кредитом. В кредитному договорі слід передбачити також забезпечення за рахунок застави (поручителя) вимог Банку щодо:

а) відшкодування збитків (витрат, не отриманих прибутків тощо), спричинених внаслідок прострочення виконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання;

б) покриття судових чи інших витрат (збитків), пов'язаних із зверненням стягнення на предмет застави та його реалізацією;

в) відшкодування витрат, коли Банк відповідно до умов або у зв'язку з необхідністю змушений нести витрати по утриманню і збереженню предмета застави.

В результаті звернення на порядок стягнення предмету застави в споживчому кредитуванні, порівняно з іпотечним кредитом є ряд проблем:

- Заборгованість, якщо заставою є побутова техніка, меблі, мобільні телефони порівняно з іпотекою на багато тяжче компенсувати Банку (витрати на покриття судових чи інших витрат, пов'язаних із зверненням стягнення на

предмет застави та його реалізацією, відшкодування витрат, коли Банк відповідно до умов або у зв'язку з необхідністю змушений нести витрати по утриманню і збереженню предмета застави, робота працівників Банку та інші. Товари тривалого використання втрачають свою вартість на протязі використання, за рахунок амортизації. Вилучені кошти з продажу товарів не покриє всіх затрат Банку, а щодо іпотеки, Банк завжди покриє свої затрати за рахунок постійного росту цін на нерухомість;

- Недолік законодавства в Україні по притягненні аферистів та боржників;
- Відсутність спільної бази між Банками та Державними органами на порядок обміну інформацією про неблагонадійних клієнтів, боржників, фірм-аферистів та інші.

Отже, можна зробити висновок що для нормальних взаємовідношень між клієнтами та Банками потрібно дуже терміново вирішувати вище наведені проблеми.

Отже, в кінці підводячи підсумок аналізу ситуації споживчого кредитування в Україні, слід зазначити, що незважаючи на всі проблеми, досягнутий дуже помітний прогрес у розвитку споживчого кредитування в цілому. Інтерес банків до початку цих операцій пояснюється, по-перше, існуючим вже сьогодні реальним платоспроможним попитом на всі види споживчого кредитування і, по-друге, передбаченням у майбутньому величезного ринку для споживчих кредитів і усвідомленням того що саме сьогодні можна зайняти на ньому гарну позицію. Що ж стосовно перспектив розвитку споживчого кредитування то, на мою думку, саме в розвитку споживчого кредитування українські банки знайдуть чималий потенціал для свого розвитку. Але для цього потрібні цілеспрямовані зусилля не тільки зі сторони банків, а й зі сторони держави, як у наданні певних пільг банкам, що займаються споживчим кредитуванням, так і в наданні субсидій певним категоріям населення для придбання розстрочок, створенні відповідної нормативної бази, яка б обмежила ризики банків по цим операціям, створення

Державного агентства, яка б займалася безпосередньо всіма видами споживчого кредитуванням і т.ін.

ВИСНОВКИ

Дослідження споживчого кредитування та перспектив його розвитку в Україні з теоретичної точки зору, практичного застосування та проведення детального аналізу операцій з споживчого кредитування комерційного банку на прикладі АКБ «Правекс-банк» приводить до ряду висновків.

Аналіз освітленості проблеми саме споживчого кредитування в комерційному банку свідчить про відсутність систематизованої інформації в літературних та періодичних виданнях, а також не обізнаність більшої частини населення України в банківських кредитах.

В даній дипломній роботі були зібрані та об'єднані різні погляди вчених, досвід окремих банків та практичні знання банківських службовців по обраному питанню. Дослідження даної теми проводилося за наступними напрямками:

- механізм кредитування ситуація на кредитних ринках;
- основні напрямки розвитку споживчого кредитування на Україні;
- проблеми споживчого кредитування в АКБ «Правекс-банк», методи, шляхи та пропозиції до їх вирішення;
- здійснення практичного розвитку споживчого кредитування в АКБ «Правекс-банк»;

Аналіз операцій по споживчому кредитуванню АКБ «Правекс-банк» України проводився відповідно до вищенаведених напрямків.

Одним з найбільших банків, який займається споживчим кредитуванням є АКБ «Правекс-банк», який на даний момент здійснює близько трьох видів короткострокових кредитів та чотирьох довгострокових видів кредитування. В більшості магазинах-партнерах («Ельдорадо», «Мобілочка» «Алло» та інші) АКБ «Правекс-банк» займає перше місце серед інших кредитних організацій.

Особливо цікавими є методики оцінки кредитоспроможності позичальника за допомогою рейтингу. Раніше вони в основному використовувалися західними банками. До теперішнього часу розроблена значна кількість методик

оцінки кредитоспроможності позичальника. Вони відрізняються по числу показників, що використовуються для оцінки кредитоспроможності, підходом до оцінки критеріальних меж оціночних показників, оцінкою значимості кожного із відібраних показників, методикою підрахунку сумарної кредитоспроможності.

Методи перевірки кредитоспроможності позичальників по бальній системі отримують все більше визнання західних банків, які не жаліють ні часу, ні коштів на їх розробку.

Світова банківська практика аналізу клієнтської заборгованості безперечно заслуговує глибокого та всебічного вивчення зі сторони банків України, і тому все більше і більше українських банків приходять до розробки власних рейтингових систем оцінки кредитоспроможності позичальника - фізичної особи.

АКБ «Правекс-банк» один з найпотужніших банків України, що проводить наступні операції з споживчого кредитування на різні види послуг та різними пакетами кредитування:

1. Поточні потреби (придбання товарів тривалого користування меблі, побутова техніка та ін.);
2. Готівку;
3. Овердрафт
4. Навчання;
5. Стоматологічні послуги;
6. На автозапчастини;
7. На ремонт житла, квартири;
8. Відпочинок та інші.

Як свідчать звітні дані, можна сказати, що в цілому процес кредитування фізичних осіб в АКБ «Правекс-банк» відповідає не тільки стандартам і нормативам встановленим українським законодавством, а й заслуговує високої оцінки зі сторони світової банківської еліти. До таких же висновків приводять результати проведеного дослідження. Коли беруться до розгляду дані

конкретного позичальника і аналізувались методиками різних банків, в тому числі й західних, на предмет кредитоспроможності, тобто можливості надання кредиту цьому конкретному позичальнику, то в результаті аналізу по всім методикам були отримані однакові результати. Тобто методика аналізу кредитоспроможності фізичної особи - позичальника, розроблена спеціалістами відділу методології АКБ «Правекс-банк» не гірша за ті, які використовують провідні банки світу.

Проаналізувавши дані кредитного портфелю, можна зробити висновок, що незважаючи на дуже скрутне становище в країні, а саме несприятливу економічну та політичну ситуацію як в країні, так і в банківській системі, кредитування фізичних осіб все ж таки проводиться, хоча й не рівномірно у всіх регіональних центрах. Так найбільшими темпами розвивається споживче кредитування в установах банку центральних районів. Як уже зазначалося обсяг кредитування фізичних осіб за 2006 рік збільшився, порівняно з 2005 р. у 2,19 рази або в абсолютних цифрах на 451,13 млн. грн. та становив 1143,28 млн. грн.. Цих показників вдалося досягти завдяки впровадженню різноманітних програм для кредитування громадян (стандартне кредитування під заставу, іпотечного кредитування, автокредитування, споживчого кредитування та ломбардного кредитування)

З початку 2005 року АКБ «Правекс-Банк» активно почав розвивати споживче кредитування бо споживче кредитування є саме найприбутковіша операція для банку. АКБ «Правекс-банк» займає лідируючі позиції серед інших банків в магазинах-партнерах, як по кількості кредитів так і по сумі кредитів.

Отже це ще раз підтверджує те, що є перспективи для розвитку споживчого кредитування в Україні, а саме в АКБ «Правекс-банк» тільки для цього необхідно прикласти зусилля не тільки самих банківських установ, а й держави у вигляді певних пільг, як для самих банків, так і для окремих верств населення. Потрібне започаткування спеціальних програм з метою покращення соціального стану певних категорій населення на державному рівні із застосуванням механізмів споживчого кредитування.

Підводячи підсумок аналізу ситуації споживчого кредитування в Україні, слід зазначити, що незважаючи на всі проблеми, досягнутий дуже помітний прогрес у розвитку споживчого кредитування в цілому. Інтерес банків до цих операцій пояснюється, по-перше, існуючим вже сьогодні реальним платоспроможним попитом на всі види споживчого кредитування і, по-друге, передбаченням у майбутньому величезного ринку для споживчих кредитів і усвідомленням того що саме сьогодні можна зайняти на ньому гарну позицію.

Проаналізувавши ситуацію з споживчого кредитування як в Україні в цілому, так і в АКБ «Правекс-банк» зокрема, слід зазначити, що незважаючи на всі проблеми, досягнуто досить помітний прогрес у розвитку як споживчого кредитування в цілому.

На основі проведеного аналізу і надання оцінки операціям з споживчого кредитування АКБ «Правекс-банк» надано наступні пропозиції по вдосконаленню даних операцій:

- створення відповідної нормативної бази, яка б обмежила ризики банків по кредитним операціям;
- надання субсидій певним категоріям населення для придбання товарів першого призначення у розстрочку;
- створення спільної бази даних по виданим кредитам між банками та Державними установами і законодавством;
- створення відділу, який би на основі даних власної бази займався аналізом кредитів, позичальників, банків-конкурентів та розвитком споживчого кредитування;
- підключення до інформаційної бази по позичальникам на міжбанківському рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 872-XII від 20.03.91 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. -1991. -№ 25.
2. Про заставу: Закон України від 2.10.2003 р. №2654 – 12 //Відомості Верховної Ради України 2003 №47
3. “Про кредитування” Положення НБУ №249 від 28.09.04 www.liga.kiev.ua
4. “Рекомендації по визначенню фінансового стану позичальників” Постанова НБУ №323 затверджене від 29.09.04 www.liga.kiev.ua
5. Річний звіт АКБ «Правекс-банк» за 2004 рік.
6. “Про кредитний моніторинг” Положення АКБ «Правекс-банк» наказ № 977 від 2.03.03
7. “Про порядок визнання і списання безнадійної заборгованості за кредитами” Положення АКБ «Правекс-банк» №460 від 2.03.03
8. “Про споживче кредитування громадян України” Положення АКБ «Правекс-банк» №525 від 01.07.2003.
9. “Про споживче кредитування громадян України” Положення АКБ «Правекс-банк» №779 від 20.04.2004.
10. Всеукраинская профессиональная бухгалтерская газета «Все о бухгалтерском учете», Банковские услуги. Выпуск № 39 от 18.04.2006.
11. Андреев А.А., Морозов А.Г. Пластиковые карточки. Руководство для пользователей. -М.: Концерн «Банковский деловой центр», 1998.- 99 с.
12. Андреев А.А. Пластиковые карты 2-е изд. переработанное и дополненное, -М.: Концерн «Банковский деловой центр», 1998.- 312 с.
13. Артеменко В.Г. Беллендир М.В. Финансовый анализ: Учебное пособие ,- М.: Издательство «ДИС», НГАЭиУ, 1997.- 128 с.
14. Банковское дело и финансирование инвестиций: т.1 теория и концепции / под ред. Н. Брука, - Вашингтон :Всемирный банк реконструкции и Развития , 1997.- 548 с.

15. Банковское дело и финансирование инвестиций: т.2 политика и стратегия/ под ред. Н. Брука, - Вашингтон :Всемирный банк реконструкции и Развития , 1997.- 648 с.
16. Банківські операції: Підручник/ За ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384с.
17. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: Учебник для вузов,- М.: Издательская корпорация «Логос», 1998.- 344 с.
18. Бергер Айке, Банковские операции для физических лиц,- К.:Укр. Финансово-банковская шк. в сотрудничестве с группой европейских сберегательных банков, 1997.- 135 с.
19. Брітхем, Евхен Основи фінансового менеджменту : Пер. з англ. / Державний національний університет ім. Т. Шевченка – К.: « Молодь» , 1997 – 1000 с.
20. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч.посіб. – К.: Знання, КОО, - 2000. – 243с.
21. Вступ до банківської справи / Під ред. М.І. Савлука , - К.: Лібра , 1998. – 344с.
22. Івасів. Б.С Гроші та кредит: Підручник. – 2-е видання, змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 528 с.
23. Головач А.В., Захожай В.Б., Банківська статистика. -К.: Український фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1998.- 192 с.
24. Горчикова И.Н. Финансовый менеджмент – М.: АО «Консалтбанкир», 1996. – 208 с.
25. Деньги. Кредит. Банки: Учебник для вузов/ под ред. Профессора Е. Ф. Жукова. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1999. - 622 с.
26. Заруба О.Д. Фінансовий менеджмент у банках : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей – К.: Знання , 1997. – 172 с.
27. Кондраков Н.П. Основы фінансового аналізу.- М.: Главбух, 1998.- 112 с.

- 28.** Кудрявцев В.А., Кудрявцева Е.В. Основы организации ипотечного кредитования: Учебное пособие .- М.: Высшая шк. 1998.- 64 с.
- 29.** Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2000, - 215с.
- 30.** Маслеченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке Кн.№3 : Технология финансового менеджмента клиента, - М.: Перспектива - 1997. – 221 с.
- 31.** Мішта С.П. Пріоритетні напрямки кредитування Ощадним банком : Автореферат к. ек. н. :08.04.01. КНЕУ – К.,1998. – 17 с.
- 32.** Мішта С.П. Механізм формування та використання ощадних ресурсів – К.,1998 – 23 с.
- 33.** Новітні банківські продукти: Модуль 2. -К.: ДЕКУ Українська фінансово-банківська шк., 1997.- 39 с.
- 34.** Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка .- М.: ИКЦ «Дис», 1997.- 464 с.
- 35.** Положення про оцінку фінансового стану позичальника . - К.: Банк «Україна» , 1998. - 28 с.
- 36.** Полфреман Д. Основы банковского дела /Пер. с англ. – М.:ИНФРА-М, 1996. – 624 с.
- 37.** Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку. Навчальний посібник.-К.:КНЕУ, 1999.-279 с.
- 38.**
- 39.** Семенюта О.Г. Деньги, кредит, банки в Российской Федерации: Учебное пособие. -М.: - «Контур», 1998.- 304 с.
- 40.** Сусіденко В.Т. Організація і методика управління кредитною діяльністю комерційного банку – В. Логос , 1997. –238 с.
- 41.** Сусіденко В.Т. стратегія управління кредитною діяльністю комерційного банку –К.,1998. – 345 с.
- 42.** Сусіденко В.Т. Теоретичні основи та практичні питання управління сучасною кредитною діяльністю комерційного банку, К., 1997. – 221 с.

- 43.** .Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции - М.: АОЗТ "АНТИДОР" совместно с "Торговым домом "Алеша", 1998.- 320 с.
- 44.** Уткин Э.А. Финансовое управление / Ассоциация «Тандем» - М.,1997. – 208 с.
- 45.** Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник для вузов / Л.А.Дробозина, Л.П.Окунева, Л.Д.Андросова и др.; Под ред. Проф. Л.А.Дробозиной.-М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997.- 479 с.
- 46.** Финансовый менеджмент : Учебник для студентов экономических вузов/ Под ред. Г.Б. Поляк - М.: Финансы, ЮНИТИ 1997. – 518 с.
- 47.** Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / за ред. проф. Г. Г. Кірейцева. - Київ: ЦУП, 2002.-496 с.
- 48.** Челноков В.А. Банки и банковские операции: Букварь кредитования. Технология банковских ссуд. Окологанковское рыночное пространство: Учебник для вузов - М.: Высшая школа, 1998.- 272 с.
- 49.** Шевченко Р.І. Банківські операції: Навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ 2000, - 289с.